

Araştırma Makalesi

Vagif Sultanlı'nın "Buda Heykeli" Öyküsünün Eleştirel Çözümlemesi

Critical Analysis of Vagif Sultanlı's "Buddha Statue" Short Story

Vusala MUSALI¹

¹ Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, vusalemusali@kastamonu.edu.tr

Öz: Edebiyat, belirli bir toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik dinamiklerini yansıtan bir alan olarak toplumun içsel yapısını anlamada önemli bir araçtır. Yazarlar, içinde yetiştikleri sosyal çevrenin gözlemcisi ve eleştirmeni olarak toplumsal sorunları bireylerin yaşamları üzerinden işler ve bu sorunlara dair farkındalık yaratmayı amaçlar. Bu çalışma, edebî eleştirinin anlam tabakalarını açma ve metin üzerinden yargıya ulaşma yönlerini temel alarak çağdaş Azerbaycan yazarı Vagif Sultanlı'nın *Buda Heykeli* (2023) adlı öyküsünü yapısal ve tematik açıdan analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın amacı, bireyin toplumla ve sistemle olan ilişkisini, özellikle yükseköğretim bağlamında ortaya çıkan yabancılaşma ve duyarsızlık üzerinden incelemektir. Yöntem olarak metin merkezli eleştirel çözümleme benimsenmiş; eserin zaman, mekân, anlatıcı, olay örgüsü gibi yapısal unsurları ile yabancılaşma, körleşme ve sistem eleştirisi gibi tematik izleği katmanlı biçimde değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde, anlatının biçimsel bütünlüğünün tematik mesajı nasıl pekiştirdiği ortaya konmuş, özellikle "kör dilenci" metaforu üzerinden akademik ve toplumsal yapının görünürde bilinçli, gerçekte ise edilgen ve duyarsız hâline dikkat çekilmiştir. Bulgular, öykünün yükseköğretimdeki yapısal yozlaşmaları, bireyin kimlik kaybını ve sistemin içsel tıkanmışlığını edebî bir dil ve simgesel anlatımla etkili biçimde yansıttığını göstermektedir. *Buda Heykeli*, yalnızca Azerbaycan edebiyatında değil, evrensel düzeyde de birey-sistem çatışmasına dair güçlü bir eleştirel anlatı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vagif Sultanlı, öykü, yabancılaşma, körleşme, eğitim, Azerbaycan.

Atıf: Musalı, V. (2025). "Vagif Sultanlı'nın "Buda Heykeli" Öyküsünün Eleştirel Çözümlemesi". *Edebî Eleştiri Dergisi*. 9(2): 372-399.

DOI: 10.31465/eeder.1682298

Geliş/Received: 23.04.2025

Kabul/Accepted: 02.09.2025

Yayın/Published: 27.10.2025

Abstract: Literature reflects a society's cultural, social, and economic dynamics and serves as a vital tool for understanding its internal structure. Writers, as observers and critics of their environment, explore societal issues through individual lives, aiming to raise awareness. This study analyzes *Buddha Statue* (2023), a short story by Azerbaijani author Vagif Sultanlı, focusing on structural and thematic aspects. The main goal is to explore the relationship between the individual, society, and institutional systems, particularly through the lens of alienation and indifference within higher education. Using a text-centered critical approach, the study examines narrative structure—time, space, narrator, and plot—alongside key motifs such as blindness, alienation, and systemic stagnation. The "blind beggar" emerges as a central metaphor, symbolizing moral clarity outside institutional blindness. This figure contrasts with indifferent academics, questioning conventional ideas of awareness and knowledge. The findings highlight how the story reflects corruption in academia, the erosion of personal identity, and societal passivity. Sultanlı's symbolic language and layered narrative effectively critique institutional decay. Ultimately, *Buddha Statue* presents a powerful commentary on individual-system conflict that resonates beyond Azerbaijan, offering both intellectual insight and literary depth.

Keywords: Vagif Sultanlı, story, alienation, blindness, education, Azerbaijan.

Extended Abstract

Literature serves not only as a reflection of society's socio-political landscape but also as a critical space to question its deeper dysfunctions. Among its multifaceted roles, one crucial dimension is its capacity to critique educational institutions and academic culture. The contemporary Azerbaijani author Vagif Sultanlı offers a profound example of such critique through his 2023 short story *Buddha Statue (Buda Heykeli)*, featured in the collection *Ters Akin*. Through this story, Sultanlı addresses issues such as the erosion of academic integrity, individual disillusionment, and the symbolic "blindness" of institutions. His work is a rich narrative that combines structural precision with thematic depth to interrogate the current state of higher education in Azerbaijan, while echoing universal concerns.

Objectives

This paper aims to analyze the story's structural and thematic elements to understand how Sultanlı portrays the collapse of academic institutions and their impact on the individual. It also explores how symbolic and metaphorical tools are employed to express wider socio-political disillusionment.

Research Questions

How are the structural elements of the story—time, setting, narration, point of view, and plot—constructed to enhance the thematic content?

Through which literary techniques does Sultanlı illustrate the theme of blindness—both literal and metaphorical?

What is the relationship between academic corruption and individual alienation as portrayed in the narrative?

How does the story reflect systemic inertia and societal detachment within the university setting?

Methodology

The study adopts a qualitative approach that combines literary criticism with socio-cultural contextualization.

Structural Analysis: Focuses on formal elements such as narrative voice, temporal layering, setting shifts, and plot development.

Thematic Analysis: Explores motifs of alienation, blindness, disillusionment, and systemic failure.

Socio-Cultural Analysis: Situates the story within the post-Soviet Azerbaijani academic milieu, characterized by bureaucratic rigidity and ideological stagnation.

Summary of the Story

"Buddha Statue" follows the return of a former scholar to the university where he once taught. Instead of rejuvenation, he is met with a haunting sense of stagnation. The university, now stripped of intellectual vitality, has transformed into a place where superficiality and indifference dominate. A blind beggar, stationed at the entrance, becomes a central symbolic figure. Though visually impaired, he exhibits an acute awareness of societal corruption, positioning him as a modern-day Buddha figure—detached yet enlightened. This juxtaposition of physical blindness and moral clarity stands in sharp contrast to the metaphorical blindness of those inside the university system.

Findings and Discussion

Structural Observations:

Sultanlı employs a third-person limited narrator with focalization through the protagonist, allowing readers to experience the disillusionment firsthand. Time is nonlinear, alternating between past memories and present experiences, which enhances the theme of continuity amidst superficial change. The setting—an urban university—is depicted with stark imagery that emphasizes decay and impersonality. The plot unfolds as an internal journey marked by disillusionment, culminating in the protagonist's existential reckoning.

Symbolism and Metaphor:

The blind beggar is perhaps the most potent symbol in the narrative. He is presented as an antithesis to the sighted yet indifferent academics. His blindness becomes a metaphor for wisdom untainted by institutional constraints. This character's presence challenges the assumption that visibility equals awareness, thereby turning the concept of knowledge on its head. The university bookstore's replacement by a café serves as another metaphor, signaling a shift from intellectual pursuit to consumerist distraction.

Academic Corruption and Alienation:

The narrative unveils a culture of indifference, where professors prioritize private lessons and students view education as a means to an end rather than a pursuit of knowledge. The protagonist's former colleagues fail to recognize him—not merely in appearance, but as an intellectual presence—symbolizing the erosion of both memory and moral accountability within academic circles. This reflects a larger societal amnesia and disconnection.

Societal Blindness and Institutional Stagnation:

Sultanlı portrays a society that has eyes but cannot see. The university, once a beacon of enlightenment, is now a hollow shell. Changes in infrastructure are not matched by intellectual progress. Bureaucratic formalities replace academic rigor, and appearances substitute for substance. Sultanlı's critique is not limited to educational policy but extends to cultural passivity and resignation.

Human Relationships and Professional Identity:

The protagonist's sense of alienation is not only institutional but deeply personal. He realizes that the relationships he once valued have deteriorated into transactional exchanges. His identity as a scholar is no longer recognized or valued, marking the collapse of professional solidarity and ethical commitment within academia.

Conclusion

"Buddha Statue" is a powerful narrative that transcends individual experience to depict a broader institutional malaise. Vagif Sultanlı uses literary devices such as metaphor, symbolism, and narrative juxtaposition to explore complex themes of intellectual blindness, moral decay, and institutional inertia. The story critiques not only the Azerbaijani educational system but resonates with global issues concerning the commodification of knowledge, the loss of critical thinking, and the alienation of individuals in bureaucratized environments.

Implications

This study contributes to the growing body of literature on post-Soviet Azerbaijani narrative and underscores the role of fiction in exposing the limitations of academic and societal structures. Sultanlı's work serves as a call to resist passive acceptance and to reimagine the role of education in fostering critical engagement. The findings suggest that literary narratives can serve as diagnostic tools for evaluating institutional health and personal identity within academic spaces.

Giriş

XIX. yüzyıl Azerbaycan edebiyatı, maarifçi realizm dönemi olarak tanımlanır. Bu dönemde maarifçilik düşünceleri, yalnızca toplumsal dönüşümün değil, aynı zamanda edebî ve kültürel üretimin de merkezinde yer alır. Aydınlanma düşüncesiyle şekillenen bu süreçte, hemen hemen tüm yazar ve şairler eserlerinde eğitim temalı mesajlara yer verir. Bu bağlamda, maarifçilik hareketinin edebiyat sahasında nasıl karşılık bulduğunu daha iyi anlamak için dönemin bazı önemli isimlerine bakmak gerekir:

"Yazarlar, maarifçilik hareketinin öncülüğünü üstlenir ve çoğunlukla realizm akımını temsil eder. XIX. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının önde gelen temsilcilerinden Abbaskulu Ağa Bakıhanov, Seyid Azim Şirvanî ve Memmed Taki Sıdkı, eserlerinde eğitimin önemini vurgulayarak dönemin aydınlanma hareketine katkıda bulunur" (Həbibbəyli, 2019: 262).

Öte yandan, Batı ile kurulan fikrî temas da maarifçi yazarların dünya görüşünü şekillendirmiştir: “Avrupa’daki pedagojik gelişmeleri yakından takip eden Azerbaycan maarifçi realistleri, bilimsel ve edebî çalışmalarında eğitim ve öğretim vurgusu yapar” (Erol, 2011: 1074). Bu dönemde yazılan maarifçi şiirler, genç neslin millî ve manevî kimlik bilincini geliştirmek amacıyla okul açma, eğitim alma ve bilim öğrenme konularını detaylı bir şekilde ele alır.

XX. yüzyılın başlarında maarifçi realizm, yeni tarihsel koşulların etkisiyle eleştirel realizme evrilir. Bu dönemde Azerbaycanlı şair ve yazarlar, kaleme aldıkları şiir, hikâye ve piyeslerde, toplumdaki gelenek ve görenekleri eleştirel bir şekilde sorgular; eğitimin önemini ve kadının toplumsal konumunu vurgular (Uygur, 2016: 34). Bahsi geçen dönemde edebiyat, sadece estetik bir ifade biçimi olmanın ötesine geçer; toplumun sorunlarını, eğitim sistemindeki eksiklikleri ve kültürel yabancılaşmayı sorgulayan bir araç haline gelir. Mirza Elekber Sâbir’in hicivlerinden başlayarak şairler ve yazarlar toplumsal yapıyı dönüştürme görevini üstlenir ve toplumun bilinç düzeyini yükseltmeye yönelik eserler verir. Sâbir, hicivsel bir dil ve metaforlar aracılığıyla eğitimdeki aksaklıkları ve toplumsal eşitsizlikleri ele alır; toplumsal, kültürel ve eğitsel sorunları sorgular (Musalı, 2025: 156)

Azerbaycan edebiyatında yenileşme döneminin ilk örneklerinden itibaren, edebiyatın toplumla olan ilişkisi ve toplumsal dönüşüm üzerindeki etkisi önemli bir tema olarak öne çıkmıştır. Böylece, XX. yüzyılın başlarından itibaren Azerbaycan edebiyatında pragmatist bir yaklaşım benimsenmiş ve bu yaklaşımla toplumsal sorunlara yönelik somut çözümler önerilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, bazı yazarlar eğitimdeki eksiklikleri ve toplumsal problemleri doğrudan sorgularken, çözüm önerileri sunan eserler kaleme almışlardır.

Sovyetler Birliği dönemiyle birlikte, özellikle Stalin’in ölümüne kadarki dönemde eğitimdeki sorunlar daha çok dolaylı bir biçimde, metaforlar ve semboller kullanılarak dile getirilmiştir. Bu dönemde, edebiyatçılar toplumdaki özgürlük ve bireysel düşünceye yönelik kısıtlamaları daha örtük bir biçimde işlemeyi tercih etmişlerdir. Ancak 1960’lı yıllarda Sovyetler Birliği’nde başlayan “yumuşama” dönemi, eğitimle ilgili daha açık eleştirilerin ortaya çıkmasını sağlamış, şairler ve yazarlar, toplumsal sorunları doğrudan ele alarak eğitimdeki aksaklıkları net bir biçimde ifade etmeye başlamışlardır. Bu dönemde edebiyat, yalnızca estetik bir araç değil, aynı zamanda toplumsal eleştiriyi ve değişimi tetikleyen bir güç haline gelmiştir.

20 Şubat 1962 tarihinde Sovyet yönetimi, yolsuzlukla mücadeleyle dair bir karar almış ve Sovyetler Birliği’nde yolsuzluğun ortadan kaldırılmasını, yönetimde şeffaflığın artırılmasını amaçlamıştır. Bu kararın ardından, Azerbaycan şair ve yazarları eğitimde yolsuzluk ve rüşvet gibi toplumsal sorunları eserlerinde işlemeye başlamışlardır. Mir Celal’in “Müdafaa Vekili”, “Liyakat”, “Düşünmek İstiyorum”, “Biri Vardı, İkisi Yok”, “Götürmediler”; Gülhüseyin Hüseyinoğlu’nun “İmtahan”, “Boşluk”; Bahtiyar Vahabzade’nin “Kıymet”; Elçin’in “Ölüm Hükümü” gibi eserlerinde eğitimdeki torpil, rüşvet, yolsuzluk ve benzeri sorunlara dikkat çekilmiştir (Musalı, 2025: 160). Bu eserler, eğitimdeki adaletsizlikleri ve yozlaşmayı cesurca işlemiş, eğitim sisteminin eksikliklerine karşı toplumu bilinçlendirmeyi amaçlamıştır.

Bu tematik çizgi, yalnızca klasikleşmiş isimlerle sınırlı kalmamış, bağımsızlık sonrası dönemde de edebî eserlerde kendini göstermeye devam etmiştir. Eğitim alanında karşılaşılan yapısal sorunlar, yeni kuşak yazar ve şairlerin eserlerine de yansımıştır. “Bağımsızlık dönemi Azerbaycan edebiyatında, eğitimde karşılaşılan problemler Ağasefa, Baba Pünhan, Muzaffer Meçhul, Seyran Sahavet, Tofik Hasanlı, Memmed Mecidoğlu gibi bazı yazar ve şairler tarafından ele alınır” (Musalı, 2023: 781, 808). Bu eserlerde, söz konusu sorunların çözümüne yönelik toplumu yeniden düşünmeye ve harekete geçmeye teşvik eden çağrılar yapılır. Bu dönemin öne çıkan yazarlarından

biri de Prof. Dr. Vagif Sultanlı'dır. Bakü Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi Azerbaycan Edebiyatı Tarihi Bölümü öğretim üyesi, eleştirmen Prof Dr. Vagif Sultanlı (d.1958) roman, hikâye, öykü, şiir, deneme türünde eserler vermiştir. Kendisinin "İnsan Denizi" (1992), "Ölüm Rüyası" (2002), "Sahra Savaşı" (2015) adlı romanları, "Sönmüş Yıldızlar" (1988), "Köle Pazarı" (1999), "Ters Akın" (2023) adlı hikâye kitapları vardır. Yazarın "Mehmet Emin Resulzade'nin Edebî Dünyası" (1993), "Ağır Yolun Yolcusu" (1996), "Azatlığın Ufukları" (1997), "Azerbaycan Muhaceret Edebiyatı" (1998), "Edebi-Nazari İllüstrasyonlar" (2000), "Ömrün Necat Sahili" (2004), "Azerbaycan Edebî Tenkidi" (2019), "Azerbaycan Muhaceret Edebiyatı: Başlangıçtan Günümüze dek" (2023) adlı monografileri yayımlanmıştır (Kuşdemir). V. Sultanlı'nın eserleri dünyanın çeşitli dillerinde neşredilmiştir (Məmmədli, 2019). 2016 yılında hazırlanan yüksek lisans tezinde, Vagif Sultanlı'nın sanat anlayışı genel hatlarıyla ele alınmış ve bazı hikâyeleri yapı ve izlek açısından incelenmiştir; ancak "Buda Heykeli" adlı hikâyeye yer verilmemiştir (Koşmaz, 2016).

Öykülerinde çeşitli sosyal problemleri ele alan yazar, bu yönüyle toplumsal gerçekçiliğe vurgu yapmaktadır. Sultanlı, *Buda Heykeli* öyküsünde yükseköğretimdeki problemleri ele alırken kendisini rahatsız eden ve zorlayan duyguları dile getirme gerekliliği duymuş bu duygularını öyküye yoğun bir şekilde işlemiştir. Vagif Sultanlı, eğitimdeki sıkıntıları, sosyal bir sorun olan yabancılaşıma ile ilişkilendirmiştir. İncelenen bu öykü, yalnızca gerçekliği yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda sosyo-kültürel açıdan da eğitici bir rol üstlenmiştir.

Edebî eleştiri, yalnızca metnin yapısını betimlemekle sınırlı kalmayan; aynı zamanda onun derin anlam katmanlarını çözümlemeyi, metindeki sezdirilen ve eksik bırakılan unsurları yorum yoluyla açığa çıkarmayı hedefleyen çok katmanlı bir düşünsel faaliyetir. Eleştirmenin edebî metne yaklaşım biçimi, metnin görünürdeki içeriğinin ötesine geçerek, örtük anlamları keşfetme çabasını da içerir. Bu bağlamda, bütün edebiyat eleştirisi yöntemlerinin kesiştiği temel nokta "yorum"dur (Bingöl, 2017: 11). Yorum, metnin açıkça ifade ettiğinden ziyade, sezdirilen, ima edilen veya eksik bırakılan anlamlar üzerine yoğunlaşır. Bu nedenle eleştirmenin görevi, metindeki anlamsal boşlukları uygun bir düşünsel çerçevede doldurmak ve metnin çok katmanlı doğasını açığa çıkarmaktır.

Bu çalışmada da çağdaş Azerbaycan yazarı Vagif Sultanlı'nın *Buda Heykeli* adlı öyküsü, yukarıda belirtilen eleştirel çerçeveye uygun biçimde ele alınmış; anlam tabakaları açılmaya çalışılarak metnin sunduğu düşünsel ve toplumsal eleştiriler yorum yoluyla derinleştirilmiştir. Metne yalnızca betimleyici değil, çözümleyici ve sorgulayıcı bir perspektiften yaklaşılmış; böylece anlatının biçim ve içerik arasındaki ilişkisi ortaya konmuştur. Yapı ve izlek analizi bu bağlamda merkeze alınmış; zaman, mekân, bakış açısı, anlatıcı ve olay örgüsü gibi yapısal öğelerin anlatının iç işleyişine nasıl hizmet ettiği gösterilmiş; öyküdeki simgesel yapı ve ideolojik yönelimler tematik düzlemde değerlendirilmiştir. Mehmet Kaplan'ın da belirttiği üzere, edebî eserler yazarın hayatı, yaşadığı dönem ve sosyal çevresiyle yakından ilişkilidir (Kaplan, 2020: 12). Bu bağlam, edebî metinlerin yorumlanmasında tarihsel ve toplumsal arka planın dikkate alınmasını gerekli kılar. Bu doğrultuda *Buda Heykeli*, yazıldığı toplumsal ve tarihsel bağlam çerçevesinde ele alınmış ve öyküye ilişkin açıklayıcı yorumlarla, eserin birey-toplum ilişkisi bağlamında sunduğu eleştirel bakış açısı görünür kılınmıştır.

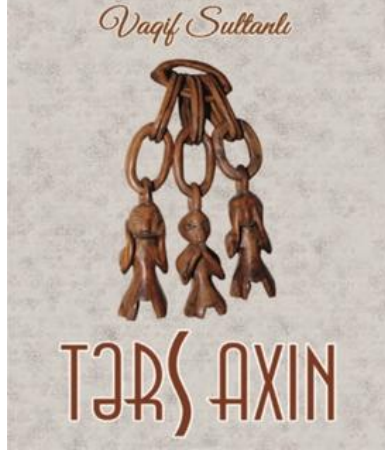
1. Öykünün Adı

Vagif Sultanlı'nın *Buda Heykeli* adlı öyküsü, 2023 yılında yayımlanan *Ters Akın* adlı hikâye kitabında yer alır. Öykünün ilk kurgusal unsuru olan eser adı, öyküye simgesel bir anlam katacak şekilde belirlenir. Eserde, fiziksel olarak kusurlu olmasına rağmen her şeyi görebilen kör dilenci,

Buda'ya benzetilir ve bu benzetmeden hareketle öyküye *Buda Heykeli* adı verilir. “Budizm’in kurucusu Siddhartha Gotama, “aydınlanan” veya “uyanık” anlamına gelen Buda (Buddha) unvanını, gerçeği bulduğuna ve aydınlandığına inanıldığı için alır” (Tümer, 1992: 352). Bu simgesel isim, öykünün derinlikli anlamını ortaya koyan önemli bir işlev üstlenir. Diğer taraftan, Buda'ya benzetilen kör dilencinin bir metafor olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Yazar, sosyo-kültürel sorunları körlük metaforu üzerinden ele alarak körleşmenin yol açtığı yabancılaşma sorunu üzerine yoğunlaşmaktadır. Körleşmek ifadesi, mecazi anlamda değer, önem veya yetenek kaybını ifade etmektedir. Öyküdeki karakterler ya körleşerek yabancılaşmış ya da yabancılaşarak körleşmişlerdir. Yazar, körleşme temasını işlerken bireylerin ve toplumun yaşadığı derin duygusal ve entelektüel körlüğü irdelemektedir. Bu tema, farklı örneklerde de benzer biçimde ele alınmıştır. Ünlü yazar Elias Canetti de “Körleşme” (1935) adlı romanında, bir bilim adamının gerçeklik karşısında ne ölçüde körleşebileceğini ve her dönemde ve toplumda rastlanabilen “aymaz” aydın karakterini ustalıkla yansıtmıştır.

Halkın kolektif hafızası, bireylerin ve toplumların körleşme deneyimlerini yansıtan önemli bir aynadır. Azerbaycan atasözleri arasında yer alan “Rahatlık isteyen adam; kâr, kör, lal gerek” (Yaqubqızı, 2013: 351) ve “Gurbette kâr, kör, lal ol” (Yaqubqızı, 2013: 281) atasözleri, halkın yaşam koşullarına ve toplumsal gerçekliklerine dair körleşme olgusunu derin metaforlarla dile getirmektedir. “Rahatlık isteyen adam: kâr, kör, lal gerek” atasözü, bir kişinin içsel huzura ulaşabilmesi için çevresindeki dünyaya karşı kayıtsız ve duyarsız olması gerektiği fikrini taşır. Buradaki “kâr”, “kör” ve “lal” kavramları, insanın çevresindeki olumsuzlukları görmemesi ve duymaması gereken bir durumu simgeler. Kâr (sağır), dış dünyadan gelen uyaranları engellerken, körlük ve lal (dilsiz) oluş ise insanın toplumdan ve sosyal olaylardan bilinçli olarak sıyrılmasının birer simgesidir. Bu durumda, kişi rahatlık ve huzur arayışında, dünyaya duyarsızlaşmayı tercih eder. Ancak bu duyarsızlık, körleşme ve yabancılaşmayı beraberinde getirir. Çünkü kişi, çevresindeki sosyal ve kültürel sorunlardan uzaklaşarak gerçekliği algılayamaz hale gelir. İkinci atasözü “Gurbette kâr, kör, lal ol” ise yabancı bir ortamda insanın kendini izole etmesini ve toplumsal bağlardan uzaklaşmasını anlatan bir anlam taşır. “Kâr”, “kör” ve “lal” olma durumu, kişinin yabancı bir ortamda dış dünyaya karşı kayıtsızlaşmasının ve yabancılaşmasının bir sembolüdür. Bu bağlamda, körleşme ve yabancılaşma, insanın toplumla olan bağını kaybetmesi sonucu ortaya çıkan önemli toplumsal sorunlar olarak değerlendirilebilir.

Öykünün yayımlandığı kitabın kapağında insanın sağır, kör ve dilsiz olma durumu simgesel bir şekilde tasvir edilmiştir. Kulağını tıkamış, gözlerini ve ağzını kapatmış bir figürün yer aldığı bu görsel, öykünün ana temasıyla doğrudan ilişkilidir (Şekil 1).

Şekil 1.

2. Olay Örgüsü

Olay örgüsü, hikâyede kişilerin arasında gerçekleşen ve sebep-sonuç ilişkisine dayalı olarak gelişen olaylar bütünüdür. İncelenen öykü, Almanya'ya göç etmek zorunda kalan bir akademisyenin, on yıl sonra vatanına döndüğünde çalıştığı üniversiteyi ziyaret etmesini konu alır. Bu ziyaret, birçok gerçeğin gün yüzüne çıkmasına vesile olur. Yazar, bu olayı yer, zaman ve kişilere bağlı olarak kurguya dönüştürür. Eserde olay örgüsü, giriş, gelişme ve sonuç bölümleri şeklinde yapılandırılır. Giriş kısmında, ana karakterin Almanya'ya göç etme zorunluluğu ve uzun bir ayrılığın ardından vatanına dönme kararı ele alınır. Gelişme bölümünde, karakterin üniversiteyi ziyaret etmesiyle birlikte, geçmişteki ilişkilerinin, unutulmuş olayların ve kaybolan zamanın izleri ortaya çıkmaya başlar. Sonuç kısmında ise, bu ziyaretin karakterin içsel değişimine yol açtığı ve geçmişin etkilerini nasıl taşıdığı vurgulanır. Olaylar, sebep-sonuç ilişkileriyle birbirine bağlanarak karakterin hem geçmişiyle hem de kendi içindeki değişimle yüzleşmesini sağlar.

Bu öyküde hikâye, geleneksel anlatım yapısının aksine baştan değil, ortadan başlar. Azerbaycan'daki bir üniversitede yirmi yıl boyunca görev yapan bir akademisyen, Almanya'ya göç eder. Eserde, göçün sebepleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmaz. On yıl sonra, vatanına dönen akademisyen, çalıştığı üniversiteyi ziyaret etmeyi ve eski mesai arkadaşlarıyla görüşmeyi arzu eder. Bu amaçla hazırlık yaparak bir pasta alır ve okula doğru yola çıkar. Üniversiteye yaklaştığında, on yıl içinde her şeyin değiştiği izlenimini edinir. Ancak bu değişim, daha çok yüzeyde kalan, derinlikten yoksun bir dönüşümdür. Üniversite kapısının önünde yıllardır oturan dilenci, kör olmasına rağmen, çevresindeki her şeyi gözlemleyebilme yeteneğine sahiptir. Dilencinin varlığı, üniversitenin geçmişiyle olan bağları ve toplumsal değişimle ilgili daha derin anlamları sembolize eder. Her şey değişmiş gibi görünse de bazı gerçekler sabit kalır ve bu durum, akademisyenin içsel bir farkındalık yaşamasına yol açar. Bu anlatımda, görünürdeki değişimlerin ötesinde, karakterin kişisel ve toplumsal dönüşümünü vurgulayan bir derinlik arayışı mevcuttur.

Akademisyenin, eski bölümüne geldiği zaman ilk diyalogu asistanla gerçekleşir. Bu karşılaşma, oldukça soğuk ve mesafeli bir biçimde vuku bulur. Akademisyen, bölüm hocalarının nerede olduklarını sorduğunda, asistan; bölüm başkanının toplantıda, bazı hocaların derste olduğunu, diğerlerinin ise özel ders verdiklerini belirtir. Bir süre bekledikten sonra akademisyen, bölüm başkanı ve diğer hocalarla görüşme fırsatı bulur. Ancak bölümdeki herkes mevcut durumdan ve ortamdan memnuniyetsizdir. Herkesin bir acelesi vardır ve başkahramanın getirdiği pastayı dahi

kesmeye vakitleri yoktur. Böylece, yıllarını eğitime adanmış bir akademisyen, çalıştığı ve emek verdiği bölüme geldiğinde, mesai arkadaşları ona zaman ayıramaz. Başkahraman, zaman zaman kendini bir ikilemde bulur; tereddütlerini aşarak memleketinden ayrılmama olasılığını düşünürken, attığı adımın doğru mu yanlış mı olduğunu bir türlü kestiremez. Üniversitede yaşadığı gözlemler ve karşılaştığı durumlar sonucunda, on yıl boyunca hiçbir şeyin değişmediğini fark eder ve geçmişinden bir an önce kurtulma isteğiyle hareket eder. Öykü, ucu açık bir sonla tamamlanır ve yazar, bu durumu okuyucunun yorumuna bırakır.

3. Öyküde Bakış Açısı ve Anlatıcı

Buda Heykeli hikâyesinde yazar, hâkim bakış açısını kullanarak karakterlerin iç dünyalarına derinlemesine nüfuz eder. Üçüncü şahıs ağzıyla anlatılan bu öyküde, anlatıcı her yerde bulunur, her şeyi görür ve karakterlerin ruhsal durumlarına, geçmişlerine ve düşüncelerine dair soyut bir bilince sahiptir. Bu anlatıcı, yalnızca karakterlerin eylemlerini değil, aynı zamanda içsel çatışmalarını ve duygusal durumlarını da açığa çıkarır. Özellikle üniversiteye dönen akademisyenin gözlemleri üzerinden yazar, geçmişte yaşananların izleriyle yüzleşmenin yol açtığı içsel çatışmayı vurgular. Aşağıdaki parçada, iç okuma ve aktarma yöntemiyle öykünün başkahramanının duygusal durumu aktarılmaktadır:

“Aslında gurbet ona yürek acısından başka bir şey vermemiştir. Bütün dertlerini, acılarını yanına alıp götürmüş, geride bıraktığı yakınlarını, dostlarını bir gün bile unutmamıştı. Şimdi birkaç yıllık ayrılığın ardından memleketine döndüğünde geçmiş yılların hazin ve hüznü saygılarını hayalinden geçiriyordu” (Sultanlı, 2023: 222).

Anlatıcı, öykünün başkahramanının üniversiteye gittiğinde ne yaptığını ve asistanla aralarındaki konuşmayı, doğrudan diyalogla aktararak karakterler arasındaki etkileşimi ve başkahramanın yabancılaşma duygusunu somutlaştırır:

“Selam verdiğinde kız ona şaşkınlıkla bakarak:

– Kime bakmıştınız? – diye sordu.

– Beni tanımadınız galiba?

Kız gözlerini bilgisayardan ayırmadan:

– Hayır, tanıyamadım - dedi” (Sultanlı, 2023: 223).

Bu diyalog, başkahramanın, yıllar sonra geri döndüğü mekânda bile tanınmadığını fark etmesini vurgular. Karakter, geçmişteki bağlarının ne denli zayıfladığını ve kurduğu ilişkilerdeki yabancılaşmayı, bu kısa ama anlam yüklü karşılaşma ile derinlemesine ifade eder. Öykünün ilerleyen bölümlerinde, başkahramanın asistanın tepkilerine verdiği karşılık ve içsel duygularının dışa vurumu iç okuma yöntemiyle derinlemesine aktarılmaktadır. Başkahraman, almış olduğu pastayı asistana vermek ister ancak asistan bu teklifi geri çevirir. Anlatıcı, başkahramanın iç dünyasını ve bu karşılaşmada hissettiklerini detaylı bir şekilde tasvir eder:

“Sanki kendini kaybetmiş gibiydi, fakat toparlanarak:

– “Buyurun, bu sizin nasibiniz” dedi.

– Hayır, hayır biz böyle şeyler yemiyoruz, ben de, eşim de diyet yapıyoruz, - diyerek pasta kutusunu masanın üzerinden alarak ona verdi, odanın kapısını kapattı ve vedalaşmadan hızlı bir şekilde uzaklaştı. Ne yapacağını bilemediğinden koridorda – bölümün kapısı önünde – yanından geçenlerin şaşkın bakışlarını duymadan elinde pasta kutusuyla bir süre durdu. Zihni titriyor, vatana ayak bastığından beri bastırıldığı hasret duygusu uyanıp onu yeniden acımasızca kalbinin gurbetine sürüklüyordu (Sultanlı, 2023: 228).

Bu betimleme, başkahramanın yalnızlık ve yabancılaşma duygusunu pekiştirirken aynı zamanda toplumdan ve geçmişten kopmuş bir şekilde, içsel bir huzursuzlukla yüzleşmesini de gözler önüne serer. Anlatıcı, karakterin dışarıdan gördüğü âciz durumunu ve içsel çatışmasını derinlemesine aktarır, bu da okuyucunun başkahramanla empati kurmasını sağlar.

Roman ve hikâyelerde olayların sunuluş biçimi genellikle iki temel yöntemle yapılır: anlatma ve gösterme. Yazarın anlatım tarzına ve öyküdeki olayların derinliğine göre bu yöntemler değişir. Vagif Sultanlı, söz konusu öyküsünde anlatma yöntemini tercih etmiştir. Anlatıcı, olayları doğrudan aktararak okuyucunun olayları anlatıcının bakış açısıyla ve gözlemlediği ölçüde anlamasını sağlar. Aynı şekilde, anlatıcı öyküdeki ilişkileri ve kişilerin duygu ile düşüncelerini aktararak, okuyucuya karakterlerin iç dünyasına dair bilgi sunar. Bu anlatım tarzı, karakterlerin psikolojik derinliklerini ve içsel çatışmalarını daha belirgin hale getirir.

Öyküde anlatıcı ve bakış açısı, başkahramanın iç dünyasını ve çevresiyle olan ilişkilerini derinlemesine kavramamıza olanak tanır. Anlatının odak noktası, başkahramanın üniversiteye dönüşü sırasında yaşadığı karşılaşmalardır. Teneffüs sırasında bölüme gelen kadın öğretim üyelerinden bazıları başkahramanı tanıyamazken bazıları ise konuştuktan sonra onu zar zor hatırlayabilmektedir. Hatırlayanlar ise genellikle gönülsüz bir şekilde, sadece hatır sormakla yetinirler (Sultanlı, 2023: 225). Gurbet hayatı yaşamış olan başkahraman, döndüğü memleketinde eski meslektaşlarıyla arasında mesafe ve kopukluk hisseder. Anlatıcı, başkahramanın gözünden bu karşılaşmaları aktararak onun yalnızlık duygusunu ve toplumdan soyutlanmışlığını vurgular.

4. Özetleme Tekniği

Öykü, kısa bir tür olması nedeniyle çoğu zaman olayları hızlıca özetler ve karakterlerin içsel dünyasına dair ana hatları belirten geçişlerle ilerler. Bu bağlamda, başkahramanın vatanından göç etme sebebi de öyküde kısaca özetlenmiş ve okuyucuya sunulmuştur. Alıntıdaki parçada, başkahramanın ülkesini terk etme kararına nasıl geldiği, kararını verirken yaşadığı içsel çatışmalar ve bu kararı verdiği andan itibaren sürekli bir sorgulama içinde olması ele alınmaktadır.

“Ülkeyi terk ettiğinde herkesten çok ders verdiği öğrencilerin kaderine acımişti; ona ihtiyaçları olduğunu biliyordu. Ancak bazı nedenlerden dolayı ayrılmak zorunda kaldı, daha fazla bekleyemez ve hayatını daha fazla tehlikeye atamazdı” (2023: 222).

Bu pasaj başkahramanın dışarıdan gelen baskılar ve kişisel çıkarlar arasında sıkışmış hissettiğini ve bu sebeple göç etme kararını aldığını gösterir. Burada, başkahramanın öğrencilerine duyduğu derin sorumluluk hissi, göç etme kararı ile çelişir ve bu içsel çatışma, öyküdeki dramatik yapının temel unsurlarından birini oluşturur. Devamında ise “Ancak şimdi bile bazen ikilemde kaldığı zamanlarda, tereddütlerini aşıp vatanını terk etmeme ihtimalini düşünürken attığı adımın doğru mu yanlış mı olduğuna karar veremiyordu” (2023: 222) şeklindeki cümle, göçün ardından başkahramanın yaşadığı zihinsel ve duygusal belirsizlikleri ortaya koyar. Bu, onun geçmişe duyduğu özlem, yapmadığı seçimlerin yarattığı pişmanlık ve kararının sonuçlarıyla yüzleşme sürecini simgeler. Göç, sadece bir yer değiştirme olayı olmanın ötesine geçer; başkahraman için, kimlik ve aidiyet duygusuyla geçmişin izleriyle hesaplaşma anlamına gelir.

Öyküdeki bu derinleşen içsel sorgulamalar, başkahramanın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik ve duygusal bir göç yaşadığını da gösterir. Bu ikilemler, öykünün ilerleyen bölümlerinde onun kararlarını ve eylemlerini şekillendirecek olan önemli bir etken olarak öne çıkar.

5. Diyalog Tekniği

Bu öyküde diyalog, başkahramanların karakterlerini tanıtmada ve ilişkilerini göstermede önemli bir anlatım aracı olarak kullanılmıştır. Diyalog; öykünün yapısında etkin bir rol oynar, çünkü yazar sözleri kahramanlara bırakarak onların ruh hallerini, sosyal durumlarını ve aralarındaki mesafeyi doğrudan ortaya koyar. Karakterlerin karşılıklı konuşmaları, aralarındaki etkileşimin detaylarını ve mevcut koşulları yansıtarak öykünün dramatik yapısını güçlendirir.

Alıntıda diyalog, başkahramanın geçmişini ve mekâna olan yabancılığını kısa ve öz bir şekilde aktarırken asistanın soğuk ve mesafeli tavırlarını da gözler önüne serer. Öyküde, başkahraman eski bir öğretim üyesi olarak geldiği üniversitedeki değişimleri, asistanla olan diyalogu üzerinden fark eder. Burada, başkahraman asistanla yaptığı konuşmalarla hem üniversitedeki durum hakkında bilgi edinir hem de kendi geçmişine dair duygusal bir hesaplaşma yapar.

“Bozulduğunu gizlemeye çalışarak adını söyledi ve sonra:

- Tam yirmi yıl bu bölümde öğretim üyesi olarak çalıştım, - dedi, - Siz yeni geldiniz sanırım.

Kız başını sallayarak onayladı.

- Burada ne iş yapıyorsunuz?

- Asistanım.

- Öğretim üyeleri nerede?

- Bölüm başkanı toplantıda, hocaların bir kısmı derstedirler, bir kısmı da özel ders veriyorlar.

- Teneffüse çok mu var?

Asistan kız önce duvardaki çalışmayan saate, sonra da telefonuna baktı:

- Hayır, teneffüse az kaldı” (Sultanlı, 2023: 223).

Asistanın verdiği yanıtlar ise onun mesafeli, görev odaklı ve duygusal açıdan uzak bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir. Diyalog aracılığıyla yazar, başkahramanın geçmişiyle olan ilişkisini, üniversitedeki yalnızlığını ve dönemin getirdiği yabancılaşmayı etkili bir şekilde sergiler. Bu teknik, okuyucuyu karakterin duygusal evrimine daha yakın bir şekilde yerleştirirken, aynı zamanda öyküdeki genel temaları – zamanın etkisi, yer değiştirme, kaybolan bağları – açığa çıkarır.

Aşağıdaki diyalogda, başkahraman ve bölüm başkanı arasındaki etkileşim hem karakterlerin hem de üniversitedeki değişen ilişkilerin izlerini derinlemesine yansıtır.

“-Sanırım beni tanımadınız?” - dedi.

Bölüm başkanı ona baktı ve ayağa kalktı:

“Lütfen beni başışla, bunların hepsi yaşlılıktan kaynaklanıyor” dedi (Sultanlı, 2023: 223).

Bölüm başkanının verdiği yanıt hem yaşlanma hem de insanlar arasındaki zamanla değişen ilişkiler teması üzerinden önemli bir anlam taşır. Burada bölüm başkanının “yaşlılığı” bahane olarak sunması, onun yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda entelektüel ve duygusal açıdan da süreçten geri çekilmiş olduğu izlenimini yaratır. Bu kısa diyalog, yazarın başkahramanın geçmişteki ilişkilerinin kaybolan doğasını vurgulamak için kullandığı etkili bir tekniktir. Zamanla unutulmuş ya da yabancılaşmış ilişkiler, sadece başkahraman için değil, aynı zamanda bölüm başkanı ve diğer mesai arkadaşları için de geçerlidir.

6. Konu

“Hikâye neyi anlatıyor?” sorusuna verilen cevap, bir eserin konusunu tanımlar. Konu, yazarın fikir ve düşüncelerini belirli bir çerçevede, genellikle olay örgüsü ve karakterler aracılığıyla okura sunduğu temayı ifade eder. Ancak bir eserin derinlemesine anlaşılabilmesi için sadece anlatılanlar

değil, aynı zamanda söylenmeyenler de dikkate alınmalıdır. Yazar, bazen belirli temaları ya da karakterleri anlatırken bilinçli olarak bazı konularda suskun kalabilir, boşluklar bırakabilir. Bu boşluklar ve suskunluklar, edebî metnin anlamının genişlemesine ve farklı yorumlara açık hale gelmesine olanak tanır.

Edebiyat eleştirisi, sadece metinde açıkça ifade edilenlere dayanmakla kalmaz; yazarın suskunluklarını, eksik bırakılmış detayları ve açık olmayan kısımları da inceleyerek eserin derinliklerine inmeyi hedefler. Yazarın neyi söylemediği, aslında neyi anlatmaya çalıştığının bir işareti olabilir. Bu unsurlar, metnin daha geniş bir bağlama oturtulmasını ve yazarın toplumsal, psikolojik ya da felsefi anlamda iletmek istediği düşüncelerin ortaya konmasını sağlar.

Bir eserin konusunu anlamada, yazarın kullandığı anlatım biçiminin ötesine geçmek ve metindeki suskunlukları, boşlukları incelemek büyük önem taşır. Edebiyatın bu yönü, eserin anlamını daha derinlemesine keşfetmek için bir fırsat sunar ve metnin çok katmanlı yapısını ortaya çıkarır. "Eleştirinin işlevi metnin tamamlanmamışlığı içine yerleşerek metni teorize etmek, metnin kimliğinin asıl ilkesini meydana getiren bu söylenmemişlerin ideolojik gerekliliğini açıklamaktır" (Moran, 2013: 69).

Öyküde ele alınan konunun genel niteliği, sosyo-kültürel temalarla derinlemesine bağlantılıdır. Yazar, Azerbaycan'ın yükseköğretim sistemindeki sorunları; beyin göçü, yabancılaşma, toplumsal yapıdaki çözülme ve akademik ortamın dönüşümü bağlamında ele alarak bu olguları öyküsünün ana teması hâline getirir. Öyküdeki olaylar ve karakterler, toplumsal ve kültürel bağlamla yakından ilişkilidir. Yazarın yaşadığı dönemin sosyo-kültürel gerçekliklerini anlamak, bu temaların derinliğini ve yazarın bakış açısını daha iyi kavrayabilmek için oldukça önemlidir. Öyküde ele alınan sorunların temeli, Azerbaycan'daki eğitim sistemindeki eksikliklerdir. Bu bağlamda, yazar, eğitimdeki yozlaşmanın ve bu yozlaşmanın sonucunda oluşan beyin göçünün bireyler üzerindeki etkilerini aktarır. Yıllar sonra üniversiteye dönen başkahraman, çalışmış olduğu üniversitede ve toplumsal düzeyde çok da fazla bir değişiklik görmez.

Bu öyküde konuyu şekillendiren en önemli faktör, şüphesiz ki yazarın ideolojik görüşleridir. Yazarın yaşadığı ve gözlemlediği olaylar, bu görüşlerin yansıması olarak öyküye aktarılır. Eğitimdeki aksaklıklar, yabancılaşma ve toplumsal yozlaşma, yazarın bakış açısını belirleyen temel temalar arasındadır. Yazar, bu olguları metaforlarla gözler önüne sererken aynı zamanda bu olgulara karşı duyduğu hayal kırıklığını içten bir şekilde dile getirir. Yazarın bu duyguları, eserin dramatik yapısını güçlendirir. Karakterlerin yaşadığı derin tahribatlar, yazarın ideolojik eleştirisiyle harmanlanarak okuyucuya güçlü bir mesaj iletilmesini sağlar. Yazar, yalnızca zâhirî olayları anlatmakla kalmaz, aynı zamanda bu olayların arkasındaki toplumsal dinamikleri ve bireysel acıları da derinlemesine işler. Bu yaklaşım, eserin anlam katmanlarını zenginleştirir ve okuyucunun konuyu yalnızca yüzeysel bir şekilde değil, derinlemesine sorgulamasına olanak tanır.

Konunun mahiyetini daha iyi anlayabilmek için öykünün temel öğelerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir: zaman, mekân, kişi kadrosu ve olay. Öykünün zamanı, XXI. yüzyılın başlarına, yani günümüze denk gelirken mekânı Bakü şehridir. Olay, başkahramanın ülkesine dönmesiyle şekillenir. Döndüğünde eğitim sisteminin, on yıl önce bıraktığı şekliyle neredeyse hiç değişmediğini görmesi, onda derin bir hayal kırıklığına yol açar.

Eleştirmen Nergiz Cabbarlı'nın eserle ilgili açıklamaları, yazarın metne kattığı derinliği ve göndermeleri daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

"Yosun kaplı mermer levha" ve "eski kitapçının yerinde açılan kafe" gibi detaylar, yazarın kabul edemediği ülke gerçekliklerini simgeler. Bu ayrıntılar, yalnızca mekânın değil, aynı zamanda bir

zamanın da geçişini ve dönüşümünü temsil eder. Üniversiteye geri dönen başkahraman, sadece akademik bir çevredeki değişiklikleri değil, aynı zamanda toplumun kültürel ve ideolojik yapısındaki kaymaları da fark eder. Yazar, bu küçük ama etkili detaylarla, toplumdaki ve bireylerdeki değişimin acı verici yönlerini vurgular (Hekayə müzakirəsi, 2023).

Öyküde işlenen temalar, yazarın toplumsal ve ideolojik görüşlerini aktarırken aynı zamanda sosyo-kültürel bir eleştiriye de içerir. Yazarın bu öyküdeki suskunlukları eleştirisinin derinliğini arttırır ve metnin daha fazla yoruma açık hale gelmesini sağlar.

7. Öyküde Zaman

Öyküde zaman, önemli bir iç unsur olarak karşımıza çıkar; zamanın işleyişi, olayların geçtiği, anlatıldığı ve algılandığı süreçler aracılığıyla eser derinlik kazanır. Bu noktada yazar doğrudan bir tarih belirtmeden; mekân, giyim, mimari ve konuşma biçimleri gibi anlatı unsurlarıyla olayların geçtiği zamanı ima eder. Eserde geçen fiziksel mekânlar ve yapılan yapısal değişiklikler, zamanın akışını ve toplumsal dönüşümü ima eder.

Öyküde açıkça belirtilmeyen bir tarih kullanımı, zamanın belirli bir dönemi yansıttığı düşüncesini doğurur. Bununla birlikte öyküde geçen yapılar, zamanın geçtiğini ve mekânın dönüştüğünü gösteren izler olarak öne çıkar. Bakü Devlet Üniversitesi'nin girişindeki kemerli kapının (2004), camdan kütüphane binasının (2014) ve yeni metro alt geçidinin (2015) inşa edilmesi gibi detaylar, öyküdeki zamanın bir anlamda arka planını oluşturur. Yazar, bu somut değişimlerin üzerinden zamanın geçişini okuyucuya aktarırken aynı zamanda toplumsal ve kültürel dönüşümün de altını çizer.

Bunlar, öyküdeki zaman algısının bir parçasıdır. Her bir yapısal değişiklik, aynı zamanda toplumsal yapının ve eğitim sisteminin dönüşümünü simgeler. Öyküde zaman, yalnızca olayların sıralandığı bir çerçeve değil, aynı zamanda karakterlerin yaşadığı yabancılaşmanın ve toplumdaki değişimin izlerini taşıyan bir mecra olarak işler. Yazar, zamanın ilerlemesiyle birlikte hem toplumsal yapıyı hem de bireysel hayata dair yaşanan değişimleri betimler. Bu, öyküyü sadece kronolojik bir anlatı olmaktan çıkarıp derinlemesine sosyo-kültürel bir sorgulama haline getirir.

8. Öyküde Betimleme ve Mekân

Hikâye, anlatmaya ve göstermeye dayalı bir anlatım biçimidir. Bu öyküde, anlatıcı mekânları, kişileri ve olayları edebî sanatın tüm olanaklarını kullanarak betimler. Yazar, realist bir yaklaşım benimseyerek mekân tasvirlerine geniş bir yer ayırır; böylece yalnızca olayları aktarmakla kalmaz, aynı zamanda öyküdeki atmosferi ve çevreyi de somut bir biçimde sunar. Mekân tasvirleri, öykünün atmosferini oluştururken karakterlerin ruh hâllerini anlamamıza ve öykünün geçtiği ortamı derinlemesine kavramamıza olanak tanır. Olay, olay örgüsü, zaman ve kişilerin yanı sıra mekân; tahkiyeli eserlerde kurucu bir öğedir (Yivli, 2009: 680). Tasvir, bir karakterin, nesnenin veya olayın fiziksel ve duygusal özelliklerini detaylı bir şekilde anlatmayı hedeflerken mekân tasviri, belirli bir yerin, çevrenin ve ortamın ayrıntılı betimlenmesidir. Mekân tasvirleri, öykünün atmosferini inşa ederken genel tasvirler ise karakterlerin iç dünyasını veya olayların somut yönlerini ortaya koyar.

Mekân incelemeleri, anlatıya dayalı metinlerde önemli bir yer tutmaktadır. Mekânı yalnızca fiziksel bir unsur olarak değerlendirmek, eksik bir yaklaşım olacaktır. Anlatıya dayalı metinlerde mekân, yapının diğer tüm bileşenleriyle sıkı bir etkileşim içerisinde ve çok katmanlı bir yapı sergiler (Tuğluk, 2010: 235). Buda Heykeli öyküsünde ise mekân, anlatının temel taşı niteliğindedir ve kurgunun omurgasını oluşturmaktadır. Başkahramanın üniversiteye gelişindeki ilk izlenimleri, çevredeki değişikliklerle şekillenir:

"Taksiden inen başkahraman ilk önce yanlış adrese geldiğini düşünür. Her şey tanınamayacak kadar değişmiş, üniversitenin girişine kemerli bir kapı, karşı tarafa camdan bir kütüphane binası yapılmış, metronun yeni bir girişi açılmıştı" (Sultanlı, 2023: 223).

Bu betimleme, Bakü'deki "Elmler Akademiyası" metro istasyonu civarının ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmesini sağlar. Yazar, mekânın değişimi ile başkahramanın duyduğu yabancılaşmayı paralel olarak işler. Başkahraman, yıllar sonra geldiği bu mekânın hafızasında yer eden mekânla artık hiçbir ortak yönü kalmadığını fark eder. Bu değişim, sadece dış mekânın değil, başkahramanın içsel dünyasının da değiştiğini simgeler. O zamanlar tanıdığı üniversite, artık onun için yabancılaşmış bir yer hâline gelmiştir. Bu durum, onun geçmişle olan bağlarını sorgulamasına yol açar.

Öyküde eğitim, körleşme ve yabancılaşma sorunsalı, yazarın mekân tasvirleri aracılığıyla derinlemesine işlenmektedir. Özellikle üniversitenin bahçesi ve bölümdeki unsurlar, eğitimdeki eksiklikler ve sosyal yabancılaşmanın sembelleri olarak işlev görmektedir. Bakü Devlet Üniversitesi, yazarın eğitimdeki gerilikleri ve yabancılaşmayı vurgulamak için kullandığı mekânlardan biridir (Şamil, 6.04.2023). Üniversitenin fiziksel yapısındaki değişiklikler, bu bağlamda yalnızca mekânın evrimini değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı ve akademik kurumların işleyişindeki dönüşümü de simgeler.

Öykünün başındaki, "üniversitenin girişine kemerli bir kapı, karşı tarafa camdan bir kütüphane binası yapılmış, metronun yeni bir alt geçidi açılmıştı" (Sultanlı, 2023: 223) cümlesi mekânın fiziksel olarak nasıl değiştiğini gösterir. Bu tür değişiklikler, yerleşik düzenin dışsal işaretleridir.

"Kemerli kapıdan girerek çam ağaçlarının yanında yüz yıl önce üniversiteyi kuran şahsın heykelinin dikileceğini belirten Kiril alfabesiyle yazılmış ve üzerini kaplayan yosun nedeniyle okunamaz hale gelen gri mermer levha" tasviri (Yaqublu, 2013: 393) Azerbaycan Cumhuriyetinin kurucusu Mehmet Emin Resulzade'ye karşı duyulan ilgisizliği sembolize eder. Yosun, geçmişin izlerini örterek onları görünmez kılarken toplumsal hafızadaki silinmeyi veya bu mirasa karşı duyulan kayıtsızlığı temsil eder. Yosunun zaman içinde büyüüp taş yüzeyini kaplaması, Resulzade'nin ideallerinin giderek unutulması, geri plana itilmesi anlamına gelir. Levhanın zamanla silinmiş, okunamaz hale gelmiş olması, eğitim kurumunun eski değerlerinin ve ideallerinin, toplumsal yabancılaşma ve terk edilmişlik ile nasıl yozlaştığını gösterir. Bu tasvirler, körleşme ve yabancılaşmanın somut bir temsilini oluşturur. Mekânın işlevselliği ve tasvirin derinliği, öyküde eğitimdeki sorunların ele alınmasına olanak tanır.

Bu tasvir, sadece mekânın fiziksel değişimini değil, aynı zamanda tarihî bir sürekliliği ve geçmişle olan bağları da ima eder. Mermer levha, bir zamanlar önemli bir tarihî anıyı simgelerken yosunla kaplanmış ve zamanla okunamaz hâle gelmiş olması, geçmişin zamanla silinmesini ve unutulmasını simgeler. Başkahramanın bu levhanın önünde durması, onun geçmişi ve hafızasıyla, dolayısıyla kendi kimliğiyle yüzleşmesine ve bu mekândaki değişimle duygusal bir bağ kurmasına olanak sağlar.

Eserde, Bakü Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi Çağdaş Edebiyat Bölümü'ne dair detaylı bir tasvir sunulmaktadır:

"Odayı baştan aşağı gözden geçirdi; görünüşe göre hiçbir şey değişmemişti. Eski kitaplıkta, bir zamanlar üniversite öğrencileri için yazdığı ders kitabının soluk cildini gördü. Uzun yıllar çalıştığı, hayatının en gergin, karmaşık ve heyecanlı dönemlerinin geçtiği bu odada her şey ona yabancı görünüyordu. Bölüm odasını gözden geçirdikçe, burada olmadığı yıllar boyunca yaşananları hayalinde canlandırmak istiyordu" (Sultanlı, 2023: 227).

Bu betimleme, başkahramanın mekânla ve geçmişiyle kurduğu ilişkiyi derinlemesine yansıtır. Başkahraman, gözleriyle odayı tararken, değişmeyen unsurlar sadece mekânın fiziksel sürekliliğini değil, aynı zamanda onun içinde barındırdığı hafızayı, geçmişin izlerini de simgeler. Eski kitaplığın varlığı ve ders kitabının rengi solmuş cildi, zamanın hızla geçtiği bir ortamda bilginin ve emeğin kalıcı izlerini simgeler. Bu unsurlar, geçmişe duyulan özlemi ve o dönemin değerinin kaybolmadığını, aksine geçmişle kurulan bağlantının zamanla daha da derinleşerek devam ettiğini anlatan semboller haline gelir. Bu betimlemeyle mekânın sadece bir fiziksel alan değil, aynı zamanda hafızanın ve geçmişin bir yansıması olduğu vurgulanır.

Öyküdeki kapalı mekân tasvirleri ise üniversitenin iç dinamiklerinde yaşanan dönüşümleri ve akademik çevredeki problemleri simgesel biçimde yansıtır.

“Üniversite binasına girdiğinde ağır yemek kokusuyla karşılaşınca, bir zamanlar kitabevi olan büyük salonun kafeye dönüştürüldüğünü gördü. Kafenin önünden asansöre kadar uzanan gürültülü kalabalığın arasından geçerek üçüncü kata çıkan mermer merdivenlerle çıkarken ya tanıdık bir simayla karşılaşmanın heyecanından veya başka sebeplerden dolayı başını kaldırmaya cesaret edemedi. Bölümün kapısını açtığında gözüne ilk çarpan şey odanın sağ köşesinde bilgisayarın başında oturan tanımadığı genç bir kızdı” (Sultanlı, 2023: 223).

Bu alıntı, öyküdeki mekân tasvirlerinin, karakterin psikolojik durumunu ve toplumsal yabancılaşmayı nasıl yansıttığını anlamak için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Başkahramanın üniversiteye girişi, eski ve yeni arasındaki değişimin simgesel bir anlatımıdır. Kitabevinin kafeye dönüşmesi, eğitim kurumlarının ticarileşmesi ve geleneksel akademik değerlerin kaybolması temalarını işler.

Ayrıca, “ağır yemek kokusu” ifadesi, mekânın atmosferine dair bir duyuşsal imge sunarak başkahramanın hissettiği rahatsızlığı artırır. Yemek kokusu, genellikle evin veya restoranın ait olduğu atmosferi simgeler; ancak burada, bir zamanlar kitaplarla ilişkilendirilen mekânın yemekle, ticaretle, kalabalıkla ilişkilendirilmesi, karakterin değişen mekâna karşı hissettiği yabancılaşmayı daha da derinleştirir.

Üçüncü kata çıkarken başkahramanın başını kaldırmaya cesaret edememesi, onun ruh halinin ve yabancılaşmanın bir başka göstergesidir. Eskiden tanıdığı ve bildiği bir ortama şimdi yabancılaşması kişisel bir gerilim yaratır. Burada, karakterin dışsal bir değişimin etkisiyle içsel bir yabancılaşma yaşadığı vurgulanır. Bölümün kapısını açtıktan sonra karşısına çıkan “bilgisayarın başında oturan tanımadığı genç bir kız” eski tanıdık simaların yerini, yeni ve ona yabancı olan bir neslin almasının yansımasıdır (Sultanlı, 2023: 223).

Üniversitenin karşısındaki sokak, yabancı dillerdeki yazılarla çevrilidir ve başkahraman, “Buda heykeline benzeyen kör bir dilencinin” (Sultanlı, 2023: 228) varlığıyla içsel bir rahatlama hissi bulur. Başkahramanın bu yabancılaşma içinde kaybolmuş bir aidiyet arayışının, eğitimdeki yabancılaşmanın ve sorunların altı çizilir.

Böylece öyküde mekânlar sadece bir arka plan değil, aynı zamanda eğitimdeki sorunları ve toplumsal yabancılaşmayı açığa çıkaran araçlar olarak işlev görmektedir. Üniversite hem eğitimdeki geriliklerin hem de bireysel ve toplumsal yabancılaşmanın somut bir temsili haline gelir.

9. Kişiler Dünyası

Öykü kurgusunun önemli bir unsuru, karakterlerin etken veya edilgen konumda olmaları ve bu karakterlerin olumlu veya olumsuz özellikler taşımalarıdır. Eserin başkahramanı, Almanya'ya göç etmek zorunda kalan bir akademisyendir. Öyküdeki diğer kişileri ise kör dilenci, temizlikçi kadın,

Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı Bölümü Başkanı, bölümün asistanı, öğretim üyeleri ve öğrenciler temsil ederler. Yazar, öyküdeki karakterlerin hiçbirine isim vermemiştir. Karakterlerin isimlendirilmemesi, onların daha evrensel bir anlam taşımasını ve okuyucuya belli bir coğrafyadan, kültürden bağımsız olarak daha geniş bir yelpazede tanınmasını sağlar. Her bir karakter, toplumun ve bireylerin farklı kesimlerini temsil eden birer sembol haline gelir. Bu yaklaşım, öyküdeki olayların daha geniş bir toplumsal veya insani bağlamda algılanmasına olanak tanır.

Şahıs kadrosunun ortak özelliklerine bakıldığında, tüm karakterlerin bulundukları akademik sistemden memnuniyetsiz, silik, isteksiz ve karamsar tiplere dönüştüğü görülür. Yazar, öyküdeki kişileri yargılamaz, taraflı bir yaklaşım sergilemez; onları gözlemlediği şekilde sunar ve değerlendirmeyi okuyucusuna bırakır. Bu tutum, yazarın, karakterleri toplumsal veya bireysel eleştiriden bağımsız olarak sadece gözlemlerine dayalı bir biçimde aktarmasını sağlar. Yazarın bu yaklaşımı, karakterlerin üzerinde herhangi bir dışsal müdahale olmaksızın, kendi içsel durumlarını ve toplumsal koşullara karşı duydukları tepkiyi doğal bir şekilde ortaya koymalarına olanak tanır. Bu sayede karakterlerin durumu ve içsel çatışmaları, daha objektif ve gerçekçi bir biçimde yansıtılır. Yazar, okurun karakterlere dair duygusal bir değerlendirme yapmasını engellemeksizin, her birinin yaşadığı yabancılaşma ve umutsuzluğu olduğu gibi sergiler.

Öyküdeki karakterleri, "merkezî kişi" ve "diğer kişiler" olarak iki şekilde sınıflandırmak mümkündür. Başkahraman, yaşadığı sıkıntılar ve problemler nedeniyle kendi ülkesini terk etmek zorunda kalmış bir akademisyendir. O, özne konumundadır ve olaylar onun etrafında yoğunlaşır. Diğer kişiler ise onun etrafında şekillenen olaylara göre tavırlar alır. Bu, kişiler arasındaki ilişkilerin ve çatışmaların, başkahramanın içsel ve dışsal mücadeleleri üzerinden şekillendiğini gösterir.

Eserdeki diğer kişiler, tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tipler, temsil ettikleri sosyal grubun — özellikle akademisyenlerin — ortak sorunlarını, özelliklerini yansıtan sosyal tipler olarak nitelendirilebilir. Tiplerin tavır ve davranışları birbirine benzer, bu da onları aynı sosyal çevredeki benzer tecrübeleri yaşayan figürler olarak tanımlar. Eserdeki tipler, bölüm başkanı, öğretim üyeleri ve asistan gibi karakterler aracılığıyla bulundukları akademik çevrenin özelliklerini sergilerler. Ancak, öyküde kişiler daha çok duygu, düşünce ve heyecanlarıyla sunulmuş, fiziksel portreleri üzerinden tanımlanmamışlardır. Bu, yazarın odaklandığı karakterlerin içsel dünyalarını daha belirgin kılma amacını gösterir.

Edebî eserlerde genellikle olumlu-olumsuz veya iyi-kötü tiplerle karşılaşırız. İncelediğimiz öyküde ise yüceltilmiş veya idealize edilmiş bir tip görülmemektedir. Yazar, karakterleri abartılı bir şekilde yüceltmek yerine, onların gerçekçi ve bazen karamsar özelliklerini öne çıkarır. Bu, eserin genelinde bir tür nesnellik ve derinlik yaratır.

Yazar, kişileri konuya odaklı özellikleriyle sunar. Başkahramanın tanıtımı, öykünün başında yapılır. Bu tanıtım, okuyucuya başkahraman hakkında gerekli tüm bilgi ve izlenimleri verir. Böylece karakterin içsel yolculuğunun ve yaşadığı zorlukların daha sonra olaylarla birlikte daha açık bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Öyküdeki kişilerin izleksel rollerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Akademisyen, öykünün başkahramanıdır ve onun yaşadığı içsel ve dışsal çatışmalar, eserin ana temasını oluşturur. Akademisyen, vatanını terk ederken en çok öğrencilerinin ona ihtiyaç duyduğunu bilir. Ancak, güvenliğini sağlamak amacıyla daha fazla tehlikeye girmemek için göç etmek zorunda kalır. Bu durum, başkahramanın yaşadığı tehlikenin altını çizer ve okuyucuya, bu kişisel kayıpların duygusal ağırlığını aktarır. Akademisyenin yaşadığı içsel çatışma, yalnızca

kendi güvenliğini sağlama çabası değil, aynı zamanda vatanına, öğrencilerine ve geçmişine duyduğu bağlılık arasında kalmışlık hissini de yansıtır. Bu şekilde, başkahramanın içsel dünyası, öykünün temasının derinleşmesini sağlar ve okurun duygusal olarak karakterle empati kurmasını mümkün kılar.

Ali Şamil, bu temayı derinlemesine inceleyerek Azerbaycan'da Millî İstiklal Hareketi sırasında yaşanan zorluklara dikkat çeker. Şamil, “Azerbaycan'da Millî İstiklal Hareketi başladığında, milyonlarca insan cebinin son kuruşunu meydanlarda toplanan halk hareketinin eylemcileri için gönderir. Bu, aynı zamanda hareketin liderlerine de ilham verir, onları hapisten ve ölümden korkmayan kahramanlara dönüştürür” (Şamil, 6.04.2023) diyerek, halkın mücadelesine ve liderlerin kahramana dönüşmesine odaklanır:

“Ancak, bu kahramanlar maddi sıkıntılarla mücadele ederken geçmişe özlem duymaya başlarlar. Geçmişte özgürlükleri olmasa da en azından evleri, yiyecekleri ve işleri vardır. Bu durum, onları bağımsızlık ve özgürlük mücadelesine götüren liderlerini yarı yolda bırakmalarına yol açar. Sonuç olarak, Azerbaycan'da ömrünü vatan ve millet davasına adanmış aydınlardan bir kısmı hapishanelere atılmış, bir kısmı ise göç etmek zorunda kalmıştır” (Şamil, 6.04.2023).

Bu durum, toplumsal ve bireysel düzeydeki büyük fedakârlıkların, maddi ve manevi zorlukların getirdiği duygusal bir çöküşe dönüştüğünü gösterir. Aydınların yaşadığı bu çelişki, sadece siyasi bir kavganın ötesinde, kişisel ve toplumsal kimlikler üzerinde kalıcı etkiler bırakır.

Öyküdeki akademisyen karakteri de benzer bir durumla karşı karşıyadır. Onun göç etme kararı hem güvenliğini sağlamak hem de kişisel mücadelesini sürdürmek adına zorunlu bir tercihtir. Şamil'in vurguladığı gibi, bu tür göçler, sadece bir bireysel tercihten ibaret değildir; aynı zamanda sosyal ve politik baskıların, toplumsal koşulların birey üzerindeki etkilerinin bir sonucudur.

Bu bağlamda öyküdeki akademisyen karakteri, bir sosyal tip olarak akademik çevrenin ve toplumsal yapının baskılarından etkilenmiş, ancak aynı zamanda toplumsal sorumlulukları ve bireysel özgürlükleri arasında bir denge kurmaya çalışan bir figürdür.

Öyküde yer alan dilenci, gözlerinin görmemesine rağmen çevresindeki olayları derinlemesine gözlemler. Dilencinin bu görme engeli yazarın, gözlemlerine değer verilmesi gereken bir karakter olarak onu konumlandırmasına olanak tanır. Akademisyen, bölümdeki arkadaşları tarafından unutulmuşken, dilenci farklı bir tutum sergileyerek, “Siz gittikten sonra nice sular aktı, nice rüzgârlar esti...” diyerek, başkahramana bir tür zamanın ve olayların akışını hatırlatır. Bu sözler, dilencinin, akademisyenin terk ettiği sistemde meydana gelen değişimlere dikkat çekmek amacıyla kullandığı bir metafordur.

Dilencinin kör olması, sembolik bir anlam taşır. Buda heykeli ile ilişkilendirilmiş olan kör dilenci, aslında “gerçekleri görebilen” bir figürdür. Görme engeli, onu toplumsal yapının aksayan yönlerini yansıtan bir karakter haline getirir. Yazar, kör dilencinin konuşmasıyla önemli bir mesaj verir: “Kör” olan dilenci, toplumdaki sorunları fark etmekte zorlanmayan ve bu sorunlara dair bir farkındalığa sahipken, gözleri açık olanlar — yani yetkililer — bu sorunları görmemektedir. Bu husus, toplumsal körlük temasına işaret eder ve bireylerin ya da toplumların, dışsal ve yapısal sorunları görmekteki isteksizliklerini eleştirir.

Dilencinin ve başkahramanın diyalogu, öyküdeki kritik noktaları vurgulayan bir dönüm noktası olarak işlev görür. Dilenci, yıllar önce olan biteni gözlemlemiş ve toplumsal gerçeklere dair bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir eleştiriyi temsil eder; eğitimdeki ve toplumsal yapıdaki yıllardır süregelen sorunların, sadece bazı bireyler tarafından fark edildiğini belirtir. Yazar, dilencinin bakış açısını bir “gerçekleri görebilme” kapasitesine dönüştürerek, körlüğü, toplumsal körlüğün bir simgesi olarak kullanır.

Öyküdeki diğer bir tip, bölüm başkanıdır. Bölüm başkanı, bulunduğu ortamdan şikâyetçi ve mutsuz bir karakter olarak karşımıza çıkar. Anlatıcı; bölüm başkanını, şu şekilde tanıtır: "Bir süre sonra kapı açıldı. Yorgun, gergin ya da düşünceli olduğundan dolayı içeri giren bölüm başkanı onu görmezden gelip koltuğuna oturdu. Çağdaş edebiyat derslerini okutan bölüm başkanı bir zamanlar yaşama aşkıyla doluyken artık coşkusu ve tutkusu tamamen sönmüş..." (Sultanlı, 2023: 224). Bu tanımlama, bölüm başkanının içsel çatışmalarını ve umutsuzluğunu yansıtır. Yazar; onun ruh halini, yaşadığı zorlukları ve duygusal boşluğu okuyucuya aktarmada fiziksel değil, psikolojik bir tasvir kullanır. Bölüm başkanının yaşama sevinci, tutkusu zamanla kaybolmuş ve yerini yorgunluk, gerginlik ve tükenmişlik almıştır.

Bölüm başkanı hayatından memnun olmadığını belirterek şikâyetini dile getirir: "Sabahtan beri ağzıma tek bir lokma değmedi. Olmaz olsun böyle hayat" (Sultanlı, 2023: 224). Bu ifadeler de onun yaşamındaki tükenmişliği ve memnuniyetsizliği yansıtır. Bölüm başkanının bu sözleri, sadece kişisel bir mutsuzluğu değil, aynı zamanda çalıştığı ortamın ve eğitim sisteminin ona sunduğu eksikliklerin bir yansımasıdır. Bu durumda, bölüm başkanının yaşadığı içsel çatışmalar, öyküdeki diğer karakterlerle benzerlikler gösterir; hepsi benzer şekilde hayal kırıklığına uğramış ve sıkıntılı bir durumdadır.

Öyküde yer alan öğretim üyeleri, mutsuz ve huzursuz bireyler olarak tasvir edilir, şikâyetleri dile getirilir. Bir öğretim üyesi, bu dar ve kapalı ortamda öğrencilerin daha fazla şey öğrenemeyeceği konusunda açıklamada bulunur: "Bir öğrenci bu duvarların esaretinde değil, sokakta gezip dolaştığında daha fazla bilgi kazanır" (Sultanlı, 2023: 226). Bu sözler, yalnızca fiziki bir mekânda değil, aynı zamanda eğitim sistemindeki daralmış ve sıkışmış düşünce yapısına karşı duyulan memnuniyetsizlik ve umutsuzluğun bir ifadesidir.

Bir başka öğretim üyesi, başkahramana hitaben, ona geçmişteki durumunu hatırlatır ve "Zamanında buradan kurutuldun... En azından kendin ve çocukların için bir şey yaptın" (Sultanlı, 2023: 226) diyerek onun göç etme kararına atıfta bulunur. Bu sözler, öğretim üyelerinin kendi durumlarından duydukları hayal kırıklığı ve başkahramanın daha iyi bir yaşam arayışı içinde olan bir karakter olarak tasvir edilmesi arasındaki farkı ortaya koyar. Başkahramanın aldığı karar, onlardan farklı olarak bir tür kaçış ve değişim arayışıdır; bu da öğretim üyelerinin mevcut sistemdeki umutsuzluğunun ve içsel sıkışmışlıklarının bir yansımasıdır.

Öyküdeki öğretim üyeleri, fiziksel ve duygusal açıdan tükendiklerini hissetmiş, ancak değişim için bir adım atmaya cesaret edemeyen bireyler olarak sunulurlar. Yazar, bu karakterleri sadece bireysel değil, toplumsal bir eleştirinin aracı olarak da kullanır.

Öyküdeki asistan kız, işini zorla yapan, bıkmış ve usanmış bir karakter olarak sunulur. Asistan, bölümdeki tüm hocalarla aynı odayı paylaşmak zorunda kalmaktadır. Kimseye yüz vermemesi ve gelip gidene çay verme görevinden sıkılması, onun bu ortamdan duyduğu memnuniyetsizliği gösterir. Asistanın, başkahramanın sorularına soğuk ve isteksiz bir şekilde cevap vermesi onun alana, geçmişe ve öğretim üyelerine karşı duyduğu ilgisizliği yansıtır. Başkahramanın yıllarını bu bölüme adadığını umursamaması, asistanın içinde bulunduğu akademik sisteme yabancılaşmasını simgeler.

Asistanın, bölüm başkanına bir bardak su vermesi, onun bu işi tamamen isteksiz bir şekilde yerine getirdiğini gösterir. Çünkü bu onun görevi değildir. Yazar, bu durumu şu şekilde tasvir eder: "Kızım bana bir bardak ılık su ver, ilacımın saati geçiyor. Asistan isteksiz bir şekilde ayağa kalktı ve köşede kasanın üstündeki gümüş çaydanlıktan bir bardak su doldurup başkanın önüne koydu" (Sultanlı, 2023: 225). Bu ifade, asistanın duyduğu içsel tükenmişlik ve bağlı olduğu akademik sisteme karşı duyduğu isteksizlikle ilgilidir.

Öyküde asistanın boş işlerle uğraşması da yazar tarafından dikkatle gözlemlenmiştir: “Kız bilgisayarın başında monitöre bakıyor, ellerinin hareketlerinden ve yüzünün titreyen hatlarından eğlenceli bir oyun izlediği anlaşılıyordu” (2023: 227). Bahsi geçen detay, asistanın işine dair ilgisizliğini ve eğlenceli şeylere yöneldiğini gösterir. Bu durum, eğitim sisteminin bireyleri kayıtsızlıkla şekillendirdiğini, akademik ortamda gerçek bir motivasyon ve üretkenlik için alan kalmadığını vurgular.

Öyküde öğrenci tasvirleri kısa ve özdür, ancak bu tasvirlerden öğrencilerin bulundukları akademik ortamdan memnun olmadıkları ve derse girmemek için bahane bulmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bir öğrencinin, bölüm başkanına “Bana izin vermeseniz de derse girmeyeceğim” diyerek sinirli adımlarla odadan çıkması, öğrencilerin eğitim sistemine karşı duyduğu kayıtsızlığın bir yansımasıdır (2023: 226). Belirtilenler, akademik çevredeki yabancılaşmanın bir göstergesidir ve öğrencilerin sisteme karşı duyduğu umutsuzluğu, motivasyon eksikliğini ortaya koyar.

Öyküde temizlikçi kadın karakteri, yabancılaşmanın en belirgin örneklerinden birini temsil eder. Yazar, temizlikçi kadının davranışlarıyla, sosyal ve tarihsel belleğin yok sayılmasını vurgular. Temizlikçi kadın, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucusu Mehmet Emin Resulzade'nin isminin yazılı olduğu levhanın önündeki taze çiçekleri süpürüp çöpe atar. Bu hareket kadının, ülkenin tarihî liderine ve onun mirasına duyduğu saygısızlığı simgeler. Yazar bu olayı başkahramanın gözünden şu şekilde tasvir eder: “Elinde süpürge olan yaşlı bir kadının mermer levhanın önündeki taze çiçeklerini süpürüp çöpe atışını karışık duygular içinde izledi” (Sultanlı, 2023: 223).

Temizlikçi kadının eylemi, bireysel yabancılaşmanın toplumsal boyutla birleşerek, tarihsel belleği ve ulusal kimliği reddetme anlamına gelir. Kadının bu davranışı hem geçmişe bir saygısızlıktır hem de toplumun geçmişiyle bağlarının koptuğunu gösterir.

10. İzleksel Kurgu

10.1. Eğitimin Sorunları

İzlek, edebî bir eserde işlenen temel konunun, yazarın öznel yargılarıyla şekillenen ve okuyucuda belirli anlamlar yaratan ana yönelimdir. Vagif Sultanlı'nın söz konusu öyküsünde eğitim izleği, üniversite bağlamında ele alınmış ve toplumsal sorunlara dikkat çeken bir araç olarak kullanılmıştır.

Edebiyatın, toplumsal meseleleri yansıtmaya ve eleştirme işlevi göz önünde bulundurulduğunda, eğitim gibi köklü bir konunun işlenmesi, toplumsal dinamiklerin kavranması açısından önemlidir. Bu bağlamda, Kemal Karpat'ın şu tespiti yol göstericidir:

“Edebiyat, muayyen bir toplumun içinde gelişir. O toplumun bugününü anlatan ve yarınını hazırlayan bir kuvvettir. Yazar içinden çıktığı sosyal zümrenin görüşlerini ifade eder, onların bir nevi sözcüsü olur” (Karpat, 2011: 71).

Sovyetler dönemi, akademik ortamda merkeziyetçi bir yönetim anlayışıyla şekillenen yoğun baskı, sıkı kontrol ve ideolojik denetim mekanizmalarıyla bilinir. Bu dönemde, akademik özgürlükler büyük ölçüde kısıtlanmış, bilimsel çalışmaların içeriği ideolojik doğrultuda belirlenmiş ve araştırmacılar sıkı bir denetim altında tutulmuştur. Bilimsel üretim, devletin politik çıkarlarına ve ideolojik hedeflerine hizmet edecek şekilde yönlendirilmiş; eleştirel düşünce ve bağımsız araştırma faaliyetleri ise çoğunlukla baskı altına alınmıştır. Akademik kadroların seçimi ve atanması da liyakat yerine ideolojik bağlılık esas alınarak gerçekleştirilmiş, bu durum akademik ortamda ciddi bir yozlaşmaya ve bilimsel üretimde durağanlığa yol açmıştır (Grant, 1967: 91).

Bu bağlamda, Sovyetler dönemindeki akademik baskı politikaları, bireysel yaratıcılığı ve özgür düşüncüyü engelleyerek bilimin evrensel değerlerinden uzaklaşılmasına neden olmuştur.

"Akademik çalışmaların yalnızca devlet ideolojisine uygun olarak şekillendirilmesi, uzun vadede bilimsel gelişmeyi sınırlamış ve entelektüel çevrelerde fikir çeşitliliğini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Bu süreç hem akademik kurumların işleyişinde hem de bireylerin bilimsel katkılarında derin izler bırakmıştır" (Fitzpatrick, 2008: 150).

Sovyetler döneminde, üniversitelerde öğretim üyelerinin faaliyetlerini kontrol altında tutmak ve akademik özgürlüklerini sınırlamak amacıyla fiziksel mekânlar bile bu ideolojik hedefe uygun olarak düzenlenmişti. Her bölüme yalnızca bir oda tahsis edilmesi, 10-15 öğretim üyesinin gün boyu bu dar alanlarda bir arada çalışmak zorunda kalmasıyla sonuçlanmıştı. Bu uygulama, yalnızca fiziksel sıkışıklık yaratmakla kalmamış, aynı zamanda akademisyenlerin bireysel çalışmaları için gerekli olan mahremiyet ve sessiz çalışma ortamını da ellerinden almıştı. Bu koşullar, öğretim üyelerinin üretkenliğini engellemiş, mesleki motivasyonlarını azaltmış ve onları tükenmişlik hissiyle baş başa bırakmıştı.

Bununla birlikte bu uygulamanın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik bir etkisi de bulunuyordu. Sürekli gözetim altında çalışmak zorunda kalan akademisyenler, fikirlerini özgürce ifade edememe ve potansiyel bir baskı altında bulunma endişesi taşıyorlardı. Bu durum, yaratıcı ve eleştirel düşüncüyü körelterek akademik özgürlüğün temellerine zarar veriyordu.

Günümüzde Azerbaycan'daki bazı üniversitelerde modern akademik standartların gerektirdiği bireysel ofisler ve çalışma alanları yerine, kolektif odalarda çalışmaya devam eden öğretim üyeleri, üretkenliklerini artırabilecek fiziksel ve psikolojik koşullara sahip değildir. Bu durum, yalnızca akademisyenlerin çalışma koşullarını olumsuz etkilemekle kalmaz, aynı zamanda yükseköğretimdeki genel verimliliği ve kaliteyi de düşürür. Eğitim sisteminin bu eski yapısının çağdaşlaşması, bireysel özgürlüklerin tanınması ve öğretim üyelerine uygun çalışma ortamlarının sağlanması gibi sorunların çözüme kavuşamaması, akademik gelişimin önündeki engellerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

İncelenen öyküde de benzer bir durum mevcuttur; bölüm başkanı, asistan ve öğretim üyeleri, aynı odada tasvir edilmiştir. Öğretim üyeleri, bu ortamdan bıkmış, usanmış ve bezmiş bir şekilde sunulur. Anlatıcı, onları şu şekilde tanımlar:

"Hocaların yüzlerinde aşırı bir yorgunluk ve isteksizlik hissediliyordu, sanki yapmak istemedikleri bir şeyle meşgullermiş gibi, farkında olmadan zamanın akışını izliyor, her şeyin bir an önce bitmesini bekliyorlardı" (Sultanlı, 2023: 226).

Bu tanım, öğretim üyelerinin hem fiziksel hem de duygusal tükenmişliğini, aynı zamanda eğitim sisteminin getirdiği baskılar karşısında duydukları çaresizliği yansıtır.

Günümüzde Azerbaycan yükseköğretim sistemi, küresel ölçekteki gelişmeleri ve dünya standartlarını dikkate alarak mevcut yapısındaki eksiklikleri tespit etmek, bu eksikliklere yönelik sürdürülebilir ve etkili çözümler geliştirmek ve eğitim sistemini çağın gereksinimlerine uygun bir şekilde dönüştürmek zorundadır. Bu dönüşüm süreci, yalnızca eğitim kalitesini iyileştirmekle kalmayacak, aynı zamanda Azerbaycan'ın uluslararası alandaki rekabet gücünü artırarak bilimsel, kültürel ve ekonomik kalkınma hedeflerine de katkı sağlayacaktır. Azerbaycan, yükseköğretimdeki yapısal dönüşümü sağlayarak hem bölgesel hem de küresel ölçekte bilimsel üretkenliğini artırma potansiyeline sahiptir.

Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlık ilanının ardından Sovyet eğitim sisteminden ayrılma çabaları, oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde, 1992 yılında kabul edilen "Eğitim

Hakkında Kanun” ile millî eğitim sistemine geçiş gerçekleştirilmiştir. Ancak bu geçiş süreci beklenen sonuçları tam olarak vermemiştir. Eski Sovyet eğitim sisteminin mirası, eğitimdeki temel yapıları ve öğretim yöntemlerini etkilemeye devam etmektedir. Reformlar, çoğunlukla eski sistemin üzerine inşa edilmiş ve gerekli dönüşüm sağlayamamıştır. Bu durum, eğitimdeki kalitenin iyileşmesi noktasında ciddi engeller oluşturmaktadır.

Sovyet eğitim sisteminin merkeziyetçi yapısı, akademik özgürlükleri kısıtlayarak bireylerin bağımsız düşüncelerini engellemiş ve bilimsel üretkenliği daraltmıştır. Bu yapının mirası, Azerbaycan eğitim sisteminde hâlâ hissedilmektedir. Azerbaycan üniversitelerinin bazılarında öğretim üyeliğine yükseltme ve atanma süreçlerinin belirsizliği, akademik kariyerin ve bilimsel üretimin engellenmesine yol açmaktadır. Bu süreçlerin çoğu zaman kişisel ilişkilere ve hiyerarşiye dayalı olması, üniversitelerdeki verimliliği ve akademik ortamı olumsuz şekilde etkilemektedir. Ayrıca, akademisyenlerin motivasyonlarını düşüren mobbing gibi olgular, eğitimdeki verimliliği daha da azaltmaktadır (Musalı, 2016; Musalı, 16.02.2021).

Bilimsel etik konusunda yaşanan sıkıntılar da büyük bir endişe kaynağıdır. Azerbaycan’daki üniversitelerde sıkça karşılaşılan intihal vakaları, bu sorunun en somut örneklerinden biridir. İntihalin cezalandırılmaması ve şikâyetlerin görmezden gelinmesi, bilimsel çalışmalarda kalitenin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca, bu tür etik ihlallerin cezalandırılmaması, akademik camiada güven kaybına yol açmakta ve genç akademisyenlerin bu tür davranışları model almasına zemin hazırlamaktadır (Şıxıyeva, 7.04.2021; Şıxıyeva, 2021; Musalı, 16.02.2021).

Örneğin, Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi Elyazmalar Enstitüsünde görev yapan bir akademisyenin intihal yaptığı, mahkeme kararıyla resmen tespit edilmiştir. Bu karara rağmen, intihal edilen eser Elyazmalar Enstitüsü tarafından yeniden yayımlanmış, dahası söz konusu akademisyen enstitü müdür yardımcılığı görevine terfi ettirilmiştir. İntihalin resmî olarak onaylanmasına karşın herhangi bir yaptırım uygulanmaması ve aksine terfi ile ödüllendirilmesi, akademik camiada ciddi yapısal sorunların varlığına işaret etmektedir (URL 1; URL 2).

Üniversitelerdeki rektörlük sürelerinin uzun olması, bu sorunların çözülmesinde önemli bir engel teşkil etmektedir. Rektörlerin 10-15 yıl gibi uzun süreler boyunca görevde kalması, eğitimdeki yenilikçi yaklaşımların uygulanmasını zorlaştırmakta ve yükseköğretim politikalarında gerekli değişikliklerin zamanında yapılmasını engellemektedir.

Azerbaycan eğitim sisteminde görülen diğer önemli sorunlardan biri de akademik kariyerin rektörlerin inisiyatifine bağlı olmasıdır. Doktora tez savunmalarının ve doçentlik başvurularının rektörlerin onayına bağlı olması, akademik özgürlüğü zedeleyen bir durumdur. Akademisyenlerin yıllarca doktora tez savunma sırası beklemeleri, bu sürecin ne kadar belirsiz ve adaletsiz olduğunu gözler önüne sermektedir. Âli Atestasyon Komisyonu’na yapılan doçentlik başvurularının, rektörlerin onayı ile gerçekleşmesi, akademik bağımsızlık ve adaletin önünde bir engel oluşturmakta, bilimsel gelişimin önünü tıkamaktadır. Eğitimdeki bu yapısal sorunlar, aynı zamanda toplumsal düzeyde bir etki yaratmaktadır. Belirtilen sorunlar, yalnızca bireysel psikolojik etkiler yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda beyin göçüne yol açarak ülkenin bilimsel potansiyelini ve geleceğini tehdit etmektedir.

Eğitimde karşılaşılan sorunlar, çağdaş Azerbaycan yazarlarının eserlerinde de önemli bir tema olarak işlenmiştir. Bu bağlamda, Salide Şemmedkıızı Şerifova’nın 2025 yılında kaleme aldığı *Terbiyesiz Alim* başlıklı hikâye, akademik dünyada bilgi, liyakat ve ahlaki değerlerin yozlaşması sorununu ele almaktadır (Şəmmədqızı, 2025). Hikâyede başkahraman Sahib Selimov, uluslararası bir kongrede gerçekleştirdiği bilimsel sunumda elde ettiği başarıya rağmen, kendi ülkesindeki bilim çevrelerinde maruz kaldığı adaletsizlikleri hatırlamaktadır. Sahib, akademik yükselme

sürecinde liyakatsiz kişilerin kayırıldığına, rüşvet ve himaye ilişkileri yoluyla akademik unvanların dağıtıldığına şahit olmuş; bu düzene karşı direndiği için "terbiyesiz" olarak nitelendirilmiştir.

Hikâye, bilimsel tartışma kültürünün yok edilerek, bireysel çıkarların ve siyasi bağlılıkların ön plana çıkarıldığı yozlaşmış akademik ortamı tasvir etmektedir. Sahib Selimov, sahip olduğu bilgi birikimi ve ahlaki duruşuyla bu yozlaşmaya karşı direnmekte, fakat bu direnci nedeniyle sistemden dışlanmaktadır. Buna karşılık, bilgi ve etik ilkelere sahip olmayan, itaatkâr bireylerin terfi ettirilerek yüceltildiği vurgulanmaktadır.

Terbiyesiz Alim öyküsü yalnızca bireysel bir trajediyi değil, aynı zamanda toplumun bilim ve eğitim kurumlarında yarattığı yapısal çürümenin eleştirisini yapmaktadır. Bu yönüyle, Vagif Sultanlı'nın *Buda Heykeli* adlı öyküsüyle tematik ve yapısal açıdan ortaklık taşır. Her iki eser de birey ile yozlaşmış kurumlar arasındaki çatışmayı, bilginin itibarsızlaştırılmasını ve toplumun değer körlüğünü eleştirel bir perspektifle yansıtmaktadır.

Sosyal yozlaşmanın bir uzantısı olarak kabul edilen rüşvet, Azerbaycan eğitim sisteminde hâlâ büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Zülfüqarlı, 11.12.2023). Rüşvet, eğitimdeki adalet ve eşitlik ilkelerini baltalayarak liyakat ve başarı temelli bir yapının oluşmasını engellemektedir. "Ne yazık ki, eğitimin ilk düşmanı olan rüşvet ve torpil, öğrenci bilgilerinin değerlendirilmesinde hâlâ rol oynamaktadır" (İsaxanlı, 2008: 47). Azerbaycan Cumhuriyeti Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu, 2004 yılında kurulmuş olup yolsuzlukla mücadele etmek amacıyla faaliyet göstermektedir.

"Torpil, eğitimde liyakatsizlik ve eşitsizlik yaratmasının yanı sıra, toplumsal yapının da bozulmasına neden olmaktadır. Kamuoyunda bazen normal ve olumlu bir olgu olarak kabul edilse de devletin ve toplumun geleceği açısından oldukça zararlıdır. Torpil, bireylerin hak ettikleri başarıyı elde etmelerini engellerken, sistemin düzgün işlemesini de zorlaştırmaktadır. Bu durum, toplumda güven kaybına yol açmakta ve adaletin zayıflamasına neden olmaktadır" (Əsgərov, 2003: 44).

Kısacası, Azerbaycan eğitim sisteminde karşılaşılan bu yapısal sorunlar, yalnızca akademik camiayı değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı ve ülkenin geleceğini de tehdit etmektedir. Bu sorunların çözülmesi, eğitimdeki kaliteyi artırmanın yanı sıra Azerbaycan'ın bilimsel ve kültürel gelişimini hızlandıracak, toplumsal adaletin sağlanmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Sultanlı'nın öyküsü de bu anlayış çerçevesinde, üniversite ortamındaki aksaklıkları ve eğitimin niteliksel sorunlarını edebî bir zeminde okuyucuya sunmaktadır. Öyküde olayların geçtiği mekânın adı açıkça belirtilmemiş olsa da tasvirler, mekânın Bakü Devlet Üniversitesi olduğuna işaret etmektedir. Azerbaycan'ın ilk üniversitesi olan ve 1919 yılında kurulan Bakü Devlet Üniversitesi, yetmiş yıl boyunca Sovyet eğitim sisteminin etkisinde kalmıştır.

Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlık kazanmasının ardından, yükseköğretimde önemli reform girişimleri başlatılmıştır. Ancak yetmiş yıllık Sovyet mirasının etkilerini gidermek kolay olmamış, üniversitelerdeki bürokratik sorunlar ve akademik yapının durağanlığı, bağımsızlık sonrası dönemde de devam etmiştir. Bu sorunlar, Sultanlı'nın öyküsünde üniversite çalışanlarının yorgun, isteksiz ve karamsar tasvirleriyle somut bir şekilde ortaya konulmuştur.

Vagif Sultanlı, öyküsünde üniversite ortamındaki problemleri yalnızca betimlemekle kalmayıp okuyucuyu bu sorunlar üzerine düşünmeye sevk etmektedir. Sanatın işlevini ele alan Moran, gerçekliğin çok boyutlu ve karmaşık yapısını yakalamanın sanatın temel görevlerinden biri olduğunu vurgular: "Sanatın işlevi bilimin sunamadığı bu gerçekliği yakalamaktır" (Moran, 2013: 174). Bu bağlamda Sultanlı'nın eserinde üniversite ortamındaki aksaklıklar, yalnızca birer durum

tespiti olarak değil, aynı zamanda eğitim sisteminin eleştirisine zemin hazırlayan bir araç olarak işlenmiştir.

Öyküdeki karakterler, eğitim sisteminin çarpıklığını ve bireylerin bu yapı içerisindeki çaresizliğini yansıtmaktadır. Bölüm başkanının tasviri, bu durumun çarpıcı bir örneğidir: “Yorgun, gergin ya da düşünceli olduğundan dolayı içeri giren bölüm başkanı onu görmezden gelip koltuğuna oturdu” (2023: 224). Bu ifadeler, yalnızca bireysel bir tükenmişliği değil, aynı zamanda bir kurumun ve sistemin genel yorgunluğunu temsil etmektedir. Diğer karakterlerin de benzer şekilde isteksiz ve mutsuz olmaları, üniversitenin bir eğitim kurumu olarak işlevini sorgulatmaktadır.

Sultanlı, öyküsünde doğrudan bir eleştiri sunmak yerine, metaforlar ve simgeler aracılığıyla okuyucunun metni yorumlamasına olanak tanımaktadır. Bu noktada Moran’ın şu değerlendirmesi önemlidir:

“Yazar, söylemek istediğini açıkça değil; imgelerle, simgelerle, retorik oyunlarla dolaylı bir yoldan dile getirir. Bundan ötürü metnin anlamı örtüktür, belirsizdir ve bu kapalı anlamı açıklamak eleştirmenin görevidir” (Moran, 2013: 203).

Öyküde yer alan bir profesörün şu ifadesi, eğitimin temel sorunlarını açığa çıkarmaktadır: “Bir öğrenci bu duvarların esaretinde değil, sokakta gezip dolaştığında daha fazla bilgi kazanır” (Sultanlı, 2023: 226). Bu ifade, eğitimin yalnızca mekânsal bir sınırlandırmaya değil, aynı zamanda entelektüel bir kısıtlamaya maruz kaldığını da ortaya koymaktadır.

Öyküde, üniversitenin görünürde değiştiği ifade edilse de bölüm tasvirindeki eski eşyalar bu değişikliğin yüzeysel olduğunu ortaya koymaktadır. Yazar, üniversite binasında zâhirî bazı değişikliklerin bulunmasına rağmen eğitimin özünde köklü bir dönüşümün gerçekleşmediğine dikkat çekerek, toplumsal anlamda bir sürekliliği vurgulamaktadır.

Öyküdeki eski eşyaların metafor olarak kullanılması, eğitim sisteminin eskimesine ve zamanın gerisinde kalmasına yapılan göndermedir. Yıpranmış meşin sandalye, eski şekerlik ve çalışmayan saat, sadece fiziksel olarak eski olan nesneler değildir; aynı zamanda eğitim kurumunun işleyişindeki işlevsizliği, değişime karşı duyarsızlığı da simgeler. Bu eski nesneler, eğitim sisteminin içindeki ataletin ve yeniliğe karşı direncin sembolleridir. “Bölüm başkanının koltuğunun yanında bulunan yıpranmış meşin sandalyede oturdu” cümlesi, eğitim kurumundaki yapının eskidiğini, yeniliklere açık olmadığını ve zamanla varlığını yitiren bir düzeni işaret eder (Sultanlı, 2023: 224). “Asistan kız ona bir fincan çay getirdi, içinde iki-üç parça akide şekeri olan eski bir şekerliği çekip önüne koydu” (Sultanlı, 2023: 226) betimlemesi ise eğitim sistemindeki eskimişliğe yapılan bir göndermedir. Akide şekeri ve eski şekerlik gibi semboller, eğitim sisteminin statik, durağan ve geçmişin alışkanlıklarına hapsolmuş bir yapıda olduğunu anlatır. Yazar, bu imgelerle eğitimin modern çağın ihtiyaçlarına cevap veremediğini ve reformlara ihtiyaç duyduğunu vurgular.

“Asistan kız, önce odadaki çalışmayan duvar saatine baktı” (Sultanlı, 2023: 224) cümlesindeki “çalışmayan saat” metaforu ise zamanın durduğunu, eğitim sisteminin modernleşme sürecinin işlemediğini vurgular. Saatin çalışmaması; eğitimdeki yeniliklerin, verimliliğin ve ilerlemenin askıya alındığını, bu kurumda zamanın sadece fiziksel olarak geçmekte olduğunu simgeler. Çalışmayan bir saat, geçmişe odaklanan bir anlayışın ve zamanın gerisinde kalmış bir yapının sembolüdür.

Bu öykü, Bakü Devlet Üniversitesi özelinde, Sovyet sonrası dönemde Azerbaycan’daki eğitim sisteminin genel sorunlarını eleştiren güçlü bir metin olarak değerlendirilebilir. Yazar, bireylerin

ve kurumların sorunlarını yalnızca birer tasvir düzeyinde bırakmamış, bu sorunların kökenlerine ve toplumsal yansımalarına da dikkat çekmiştir. Öykü, yalnızca bir eğitim eleştirisi sunmakla kalmayıp aynı zamanda edebiyatın toplumsal eleştiri ve farkındalık yaratma işlevini de gözler önüne sermektedir.

10.2. Yabancılaşma ve Körleşme

Modern toplumlarda bireylerin yalnızlaşması ve kendine ya da çevresine yabancılaşması, bireysel ve toplumsal düzeydeki en büyük sorunlardan biridir. Yabancılaşma, varoluşçuluğun bir diğer temel temasıdır ve bireyin kendisinden, toplumdan ya da dünyadan kopuk hissetmesiyle ilgilidir. Marxist anlamda yabancılaşmadan farklı olarak varoluşçu yabancılaşma, bireyin kendi varlığıyla, özgürlüğüyle ve dünyayla olan ilişkisinde duyduğu derin kopukluğu ifade eder. (Pamukçu, 2024: 136). Yabancılaşma kavramı, literatürde güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, sosyal uzaklaşma (izolasyon) ve kendine yabancılaşma gibi boyutlarda ele alınmıştır (Yıldız, 2019: 50). İnsanın tabiat, toplum ve mekâna duyduğu aidiyet hissini kaybetmesi, bireyin pasifleşmesine ve yaşamı üzerinde kontrolünü yitirmesine neden olur.

Erhan Aydın ve Emir Özeren tarafından yapılan araştırmalar sonucunda, akademideki yabancılaşmanın temel unsurları arasında anlamsızlık, güçsüzlük, kendine yabancılaşma ve normsuzluk olduğu belli olmuştur. Örneğin, Türkiye'deki araştırma görevlileri, kanuni düzenlemelerin yetersizliği, statü muğlâklığı, meslektaşlara karşı güvensizlik gibi faktörlerle akademiye yabancılaşmaktadırlar. Ayrıca, kayırmacılık ve psikolojik baskı (mobbing) gibi uygulamalar, akademik kadrolarda liyakat yerine ideolojik sadakat arayışı yabancılaşma duygusunu pekiştirmektedir. Akademik tartışma kültürünün eksikliği ve işten uzaklaşma gibi nedenler de kendine yabancılaşma duygusunu beslemektedir. Mesleki alımlarda eşitsizlik ve mesleki ilerleme fırsatlarında adaletsizlik de normsuzluk temasını güçlendirmektedir (Aydın, 2019: 171-172).

Vagif Sultanlı'nın bu öyküsünde, yabancılaşma kavramı çok boyutlu bir şekilde işlenmiş; bireylerin topluma, mekâna ve kendilerine yabancılaşmaları anlatılmıştır. Öyküde, yükseköğretim ortamındaki yabancılaşma, sadece bireysel değil, kurumsal düzeyde de ele alınmıştır. Modernleşme süreci, birey ile toplum arasında mesafeler oluştururken aynı zamanda bireyin kendi benliğiyle ilişkisini de zayıflatır. Bu durum, öyküdeki akademisyenler ve diğer karakterler üzerinden derinlemesine işlenmiştir.

Başkahraman olan akademisyen, doğup büyüdüğü topraklara ve vatanına yabancılaşmıştır. Yaşadığı sorunlardan kaçma arzusu, onu başka bir ülkeye göç etmeye iter. Ancak bu durum, kültürel bir yabancılaşmayı da beraberinde getirir. Göç edilen coğrafyada yeni bir yaşam arayışı, bireyin kendi geçmişi ve değerleriyle bağlarının kopmasına neden olur.

Üniversitedeki bölüm başkanı, öğretim üyeleri ve öğrenciler ise disiplin odaklı bir akademik ortamda yaşamaktadır. İdari sorunlar, maddi zorluklar ve yaşam kalitesinin düşüklüğü, bu kişilerin işlerine ve topluma olan aidiyetlerini kaybetmelerine neden olur. İşine yabancılaşan bireyler, yaptıkları işi yalnızca bir gelir kaynağı olarak görmeye başlamış ve mesleklerine olan tutkularını kaybetmişlerdir. Bu durum, bireylerin hem mesleki hem de sosyal hayatlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Öyküdeki karakterler, yalnızca yabancılaşma değil, aynı zamanda "körleşme" ile de mücadele etmektedir. Körleşme, bireyin çevresindeki olaylara ve değer sistemine duyarsız hale gelmesini ifade eder. Sultanlı'nın öyküsünde, karakterler toplumsal adaletsizlikleri ya da sorunları görmezden gelirken kendi içsel dünyalarına da yabancılaşmışlardır.

Öyküde bölüm hocaları, asistanlar ve temizlikçi kadın, duygusal ve düşünsel bir körlük içindedir; çevrelerini tam anlamazlar. Bölüm başkanı ve öğretim üyeleri ise kurumdaki sorunlara ve adaletsizliklere karşı duyarsızlaşmışlardır. Bu tür sıkıntılar yalnızca kendi aralarında konuşulmakta, ancak bu söylemler yönetime ulaşırsa büyük bedelleri olacağı korkusu nedeniyle susmak en güvenli seçenek olarak görülmektedir.

Başkahramanın ve diğer akademisyenlerin durumları, özellikle “güçsüzlük” boyutunda ele alınabilir. Güçsüzlük, bireyin toplumsal sistem üzerindeki etkisinin olmadığını hissetmesi ve düşük kontrol duygusuna sahip olmasıyla ilişkilendirilir (Kırman, 2020: 283). Sert ve baskıcı kararlar, bu bireylerin yetkilerini kısıtlayarak onları pasif ve etkisiz bir konuma iter. Akademisyenlerin kendi hayatları üzerindeki kontrollerini kaybetmeleri, onları hem mekâna hem de topluma karşı yabancılaştırmıştır.

Teknolojiye bağımlı olarak tasvir edilen asistan karakteri, öyküdeki yabancılaşmanın farklı boyutunu temsil etmektedir. Asistan, alanında uzman ve ders kitapları yazmış olan hocayı tanımamakta ve umursamamaktadır. Asistanın toplumsal değerlere ve akademik geleneklere duyarsızlığı, bireysel yabancılaşmanın teknoloji ve modern yaşam aracılığıyla nasıl derinleştiğini göstermektedir.

Öyküdeki temizlikçi kadın karakteri, millî değerlere duyarsızlığıyla yabancılaşmanın bir başka boyutunu yansıtır. Azerbaycan Cumhuriyeti’nin kurucusu Mehmet Emin Resulzade’nin adını taşıyan levhanın önündeki taze çiçekleri süpürüp çöpe atan bu karakter, toplumsal hafızadan ve millî değerlerden kopuşun bir sembolüdür. Öyküde, üniversitenin girişinde duran levhada Resulzade’nin heykelinin dikileceği belirtilse de bu vaad yıllarca yerine getirilmemiştir. Bu durum, yalnızca bireysel bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal ve kurumsal düzeydeki yabancılaşmanın bir göstergesi olarak da öne çıkar.

Vagif Sultanlı’nın öyküsü, bireylerin yabancılaşma ve körleşme süreçlerini farklı boyutlarıyla ele alırken modern yaşamın insan üzerinde yarattığı baskıları derin bir eleştiriyle anlatmaktadır. Akademik ortamda yaşanan sorunlar, bireylerin mesleki aidiyetlerini ve toplumsal sorumluluklarını kaybetmelerine neden olurken, millî değerlere olan duyarsızlık da toplumsal yabancılaşmanın bir sonucu olarak sunulmaktadır. Körleşme ve yabancılaşma, sadece bireylerin değil, bir bütün olarak toplumun geçmişine, mekânına ve değerlerine olan bağlılığını zayıflatmaktadır. Sultanlı, bu temaları işleyerek okuyucuyu bireysel ve toplumsal sorumluluklar üzerine düşünmeye sevk eder.

10.3.Eserin Dili ve Üslubu

Mehmet Kaplan, üslubun bir süsleme aracı olmadığını, eserin fikrini ve ana temasını en iyi şekilde ifade etmek için kullanıldığını vurgular. Güzel bir hikâyede ana fikir ile detaylar arasındaki bağın sağlam olması gerektiğini savunur (Kaplan, 2020: 14). Kelime oyunları ve edebî sanatlar, yazarın fikrini daha iyi anlatmak için bir araçtır. Dil ve üslup, bağımsız bir değer olmaktan ziyade, eserin diğer unsurlarıyla bütünleştiğinde anlam kazanır.

Buda Heykeli, Azerbaycan Türkçesi’nde kaleme alınmış olan ve yazarın kendine özgü bir edebî üslubuyla dikkat çeken bir eser olarak değerlendirilebilir. Hikâye, dili ve üslubu açısından derin bir duygusallık, melankoli ve zamanın kaçınılmaz değişimiyle iç içe geçmiş bir atmosfer sunar. Öykünün genel üslubu, melankoli ve nostalji ile örülüdür. Anlatıcı, geçmişe duyduğu özlemi ve bugünün yabancılığına duyduğu kırıncılığı, duygu yüklü bir şekilde ifade eder. Yurt dışından dönen karakterin üniversiteye girdiğinde hissettiği hayal kırıklığı, tanıdığı yüzleri bulamaması ve mekânın artık geçmişteki anlamını yitirmiş olması, bu melankolik tonu güçlendirir.

Öykü, yazarın güçlü betimlemeleri, sade ancak derinlikli anlatımı ve bireyin iç dünyasına odaklanan diliyle öne çıkar. Dil ve üslup açısından diyaloglara geniş yer verilmesi dikkat çeker ve bu durum karakterlerin içsel dünyasını ve toplumsal bağlarını yansıtmak için etkili bir yöntem olarak öyküde kendini gösterir. Eserin diyaloglarla zenginleşmiş yapısı, karakterlerin iç dünyalarını ve toplumsal ilişkilerini daha yakın ve etkili bir şekilde yansıtır. Diyalogların yoğunluğu hem eserin akıcılığını hem de gerçekçiliğini güçlendirir. Bu dilsel yoğunluk, karakterlerin psikolojik derinliğini ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal sorunların daha doğrudan bir şekilde işlenmesine de olanak tanır.

Toplumsal sorunlar ve bireysel sıkıntılar, yalın bir şekilde sunularak okura derinlikli bir sorgulama alanı bırakılır. Sorunların üstü kapalı bir şekilde aktarılması, yazarın hem sade hem de anlaşılır bir dil ve üslubu tercih ettiğini gösterir. Bu yaklaşım, öykünün hem samimi hem de düşündürücü bir anlatıya sahip olmasını sağlar.

Eserin dil ve üslubu üzerine Azerbaycan'da gerçekleştirilen tartışmalar farklı değerlendirmeleri ortaya çıkarmıştır. Nergiz Cabbarlı, öykünün dilini sade ancak temposunu yavaş ve tahkiyesini ağır bulmuştur. Ona göre, eser okuyucuda heyecan yaratma potansiyelinden yoksundur. Ancak öykünün ele aldığı konuyu (beyin göçü) derin ve önemli bir mesele olarak değerlendirir (Hekayə müzakirəsi, 2023).

Seymur Baycan, yazarın dilini sert bir şekilde eleştirerek Türkiye Türkçesi'nin etkisi altında kaldığını belirtmiş, bu durumun eserin özgünlüğünü zayıflattığını öne sürmüştür. Agşın Yenisey ise öykünün dil ve üslubunun profesyonel bir seviyede olmadığını iddia ederek eserin dilsel derinlikten yoksun olduğunu savunmuştur. Samire Eşref de eserin diline dair olumsuz görüşlerini paylaşmış, metindeki bazı ifadelerin basit ve yetersiz olduğunu vurgulamıştır (Hekayə müzakirəsi, 2023).

Ancak bu eleştiriler, genellikle kişisel yorumlara dayandığından, belirli bir edebiyat kuramı veya nesnel bir değerlendirme çerçevesinde yapılmamış gibi görünmektedir. Eleştirilerin, eserin bağlamına, yazarın üslup tercihine veya anlatının toplumsal ve bireysel temalarına ilişkin daha derin bir analizden yoksun olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, eserin dil ve üslubu üzerine yapılan yorumların daha çok bireysel beğeni veya beklentilere dayandığını, bu nedenle akademik veya kuramsal bir temel oluşturmadığını göstermektedir.

Eserin dilindeki tercihlerin, modern Azerbaycan edebiyatındaki eğilimler, tarihsel bağlam ve yazarın kişisel üslup arayışı çerçevesinde değerlendirilmesi, daha sağlıklı bir eleştiri zemini oluşturabilir. Bu bağlamda, eserin Türkiye Türkçesinden etkilenmesi ya da profesyonellikten uzak görülmesi gibi eleştiriler, eleştirmenlerin sübjektif algılarına dayanmakla sınırlı kalmamalı; metnin edebî değeri, daha kapsamlı ve nesnel bir inceleme ile değerlendirilmelidir.

Bu eleştirilere karşın Elnare Akimova, Meti Osmanoğlu ve Ali Şamil gibi edebiyatçılar, öyküye dair yayımladıkları değerlendirme makalelerinde öykünün dilini, üslubunu ve ele aldığı konuları başarılı bulduklarını ifade etmişlerdir (Akimova, 2023; Osmanoğlu, 2024; Şamil, 2023). Bu yazarlar, öykünün toplumsal eleştiriler içeren yapısını ve bireyin iç dünyasına yönelik derinlikli bakışını takdir ederek eserin modern Azerbaycan edebiyatında dikkate değer bir yere sahip olduğunu vurgulamışlardır.

Buda Heykeli üzerine yapılan farklı eleştiriler, eserin dil ve üslup açısından tartışmalı olduğunu ortaya koysa da bu durum aynı zamanda eserin edebiyat camiasında dikkat çeken ve önemli bir yapıt haline geldiğini de gösterir. Vagif Sultanlı, sade bir dil ve realist bir üslup benimseyerek toplumsal sorunları edebiyatın diliyle ifade etme çabasını sürdürür. Yazarın anlatımı, süsten uzak

ve genellikle doğrudan bir üslûp izlenimi verir. Ancak bu sadelik, kimi zaman anlatımın duygusal tonunu da belirginleştirir. Sultanlı'nın dilindeki bu sadelik, okuyucunun eserdeki derin temalara odaklanmasını kolaylaştırır ve metnin anlaşılabilirliğini artırır. Sultanlı, okuyucuyu derinlemesine bir analiz ve düşünme sürecine yönlendirirken eserinde toplumsal eleştiriye de etkili bir biçimde ortaya koyar. Bu bağlamda *Buda Heykeli*, yalnızca bir edebî metin olarak değil, aynı zamanda toplumsal bellek ve düşünsel derinlik barındıran bir yapıt olarak da edebiyat dünyasında önemli bir konuma sahiptir.

Sonuç

Vagif Sultanlı'nın *Buda Heykeli* adlı öyküsü, yalnızca bireysel bir anlatı olarak değil, aynı zamanda derin sembollerle örülmüş toplumsal ve felsefi bir eser olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışma, eserin anlam katmanlarını açarak öykünün sunduğu derin düşünsel ve toplumsal eleştirileri eleştirel bir bakış açısıyla çözümlemeyi amaçlamıştır. Öyküde yer alan nesneler, mekânlar ve karakterler, doğrudan anlamlarının ötesine geçerek metaforik bir anlatım sunar ve geniş bir düşünsel arka plan oluşturur.

Öykünün merkezinde yer alan Buda heykeli, yalnızca bir nesne olmanın ötesinde, sessizlik, içsel derinlik ve değişmezlik gibi felsefi kavramları simgeler. Aynı zamanda, pasiflik, edilgenlik ve değişime kapalı bir yapının sembolü olarak bireyin toplumdaki ve eğitimdeki içsel çıkmazlarını yansıtır. Öyküde kullanılan körlük metaforu, bireyin eğitim sisteminde nasıl edilgenleştiğini ve eleştirel düşünceden uzaklaştığını simgeler.

Buda Heykeli, bireysel yabancılaşmayı toplumsal bir bağlamda ele alarak eğitim sistemindeki aksaklıkları ve entelektüel körleşmenin derin etkilerini görünür kılmıştır. Yazar, karakter ilişkileri ve metaforlar üzerinden eğitim sisteminin içsel çelişkilerini, bireyin bu sistemde sıkışıp kaldığı çıkmazları etkili bir şekilde göstermiştir. Bu bağlamda makalede eserin anlam tabakaları açılarak, okurun daha derinlemesine bir bakış açısı geliştirmesi sağlanmıştır.

Makalede, *Buda Heykeli* öyküsü anlatısal ve tematik yönleriyle ele alınmış; metnin yalnızca yüzeysel anlatımıyla yetinilmeyip, derin anlam katmanları da açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Açıkça ifade edilen unsurların ötesine geçilerek, örtük anlamlar yorumlanmış ve metindeki anlamsal boşluklar doldurulmuştur. Böylece öykünün çok katmanlı yapısı ortaya konmuş; birey-toplum ilişkisi, akademik yozlaşma ve mekânın ideolojik bağlamdaki işlevi gibi temel temalar ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir.

İnceleme sonucunda, öyküdeki mekânın yalnızca fiziki bir unsur olmadığı, bireyin toplumsal baskı ve içsel çatışmalarını yansıtan sembolik bir yapı taşıdığı görülmüştür. Bununla birlikte akademik yozlaşma teması, bireyin sistem karşısındaki çaresizliğiyle birlikte değerlendirilmiş; metin hem toplumsal bir eleştiri hem de bireysel yabancılaşmanın anlatısı olarak derinlemesine yorumlanmıştır. Bu bağlamda *Buda Heykeli* öyküsünün felsefi ve toplumsal boyutlarını çok yönlü olarak anlamaya katkı sunulmuştur.

Kaynakça

- Akimova, E. (13.09.2023). “Tərs axın” – Susqun Nəğmələrin Hekayəsi - Vaqif Sultanlının kitabı haqqında. *Ədəbiyyat qəzeti*.
- Aydın, E., Özeren, E. (2019). Akademide İşe Yabancılaşma Olgusu: Araştırma Görevlileri Üzerine Nitel Bir Alan Çalışması. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. s. 159-178.
- Bingöl, U. (2017). Akademik Eleştiri Hakkında Bazı Dikkatler. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 1(1), 1-15. <https://doi.org/10.31465/eeder.361836>
- Çetin, N. (2013). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.

- Erol, A. (2011). Modern Azərbaycan Edebiyatının Kuruluş Yıllarında Türkçe Mes'elesi. *Turkish Studies*, Sayı 6/1 Kış, s.1042-1057.
- Əsgərov, Ş. (2003). *Təhsilimiz Dünən, Bugün, Sabah*. Bakı: Azərbaycan Nəşriyyatı.
- Grant, N. (1967). Fifty Years Of Soviet Education. *The Irish Journal of Education*, 1(2), 89–106.
- Həbibbəyli, İ. (2019). *Azərbaycan Ədəbiyyatı Dövrləşdirmə Konsepsiyası və İnkişaf Mərhələləri*. Bakı: Elm.
- İsaxanı, H. (2008). *Müasir Dünyada Ali Təhsil Sistemində Nələr Baş Verir*. Bakı: Xəzər Universiteti Nəşriyyatı.
- Karpat, K. (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*. İstanbul: Timaş.
- Kırman, T., Atak, H. (2020). Yabancılaşma: Kavramsal ve Kuramsal Bir Değerlendirme. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 279-295.
- Koşmaz, S. (2016). Vagif Sultanlı'nın hikâyelerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Məmmədli, S. (2019). *Vaqif Sultanlı: Bibliografiya*. Bakı: Nurlar.
- Moran, B. (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Musalı, V. (2016). 20. Yüzyılda Türkiye'de Bilimsel Ahlak Örneği ve Bir Karşılaştırma. *Eğitimde Gelecek Arayışları. Düünden bugüne Türkiye'de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, ss.1017-1030.
- Musalı, V. (2023). Bağımsızlık Dönemi Azərbaycan Edebiyatında Klasik Geleneğin Devamı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 63(1), 771-826.
- Musalı, V. (2025). Eğitimde Kayırmacılık: Bahtiyar Vahabzade'nin Kıymet Poeması Üzerine Sosyolojik Bir Okuma Denemesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 25(1), 133-173. <https://doi.org/10.32449/eggetdid.1609454>
- Osmanoğlu, M. (12.02.2024). Zamanın Tərs Axını və ya Yaddaşın Qiyaməti - Vaqif Sultanlının Hekayələr Kitabı Haqqında. *Ədəbiyyat qəzeti*.
- Pamukcu, G. (2024). George Perec'in Uyuyan Adam Adlı Yapıtında Eylemsizliğin Varoluşsal Anlamı. *Söylem Filoloji Dergisi (Edebiyat Kuramları ve Eleştiri Özel Sayısı)*, 134-152.
- Sultanlı, V. (2023). *Tərs axın*. Bakı: Azərənəşr.
- Şamil, Ə. (6.04.2023). Vaqif Sultanlının "Budda heykəli". *525-ci qəzet*.
- "Tərs axın"ın Susqun Nəğmələri. (2023, 3 sentyabr). *Xalq qəzeti. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi*. s. 9.
- Tuğluk, A. (2010). Mustafa Kutlu'nun "Mavi Kuş"unda Mekânın Poetiği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (28), 235-248.
- Tümer, G. (1992), "Budizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.VI.
- Uygur, E. (2016). Celil Mehmetkulizade'nin Anamın Kitabı piyesinde dil ve kimlik şuuru. *Varlık Dergisi*, pp.33-45.
- Yaqublu, N. (2013). *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə Ensiklopediyası*. "OL" MMC.
- Yaqubqızı, M. (2013). *Atalar Sözləri*. Bakı: Nurlan.
- Yivli, O. (2009). "Yahya Kemal'in Şiirlerinde Mekân". *Türk Dili* 696, 680-694.
- Yıldız, S., Alıcı, D. (2019). Akademisyenliğe Yabancılaşma Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 9(1), 49-58.
- Elektronik Kaynakça**
- Abbaslı, T. (20.06.2022). BDU Barədə Yayılan Rüşvət Xəbərləri Üzücü Deyil, Ayıbdır. <https://pravda.az/news/85170> (Erişim tarihi: 21.2.2024).
- Bayramoğlu, A. (13.03.2023). Ali Təhsilin Problemləri: Hər Kəs Narazıdır - Nazir Də, Rektorlar Da, Deputatlar da. *Ayna*. <https://www.ayna.az/ali-tehsilin-problemleri-her-kes-narazidir-nazir-de-rektorlar-da-deputatlar-da> (Erişim tarihi: 5.1.2024).
- BDU. (2023). Bakı Dövlət Universiteti 2023-2026-cı illər üçün korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə tədbirlər planı qəbul edib http://bsu.edu.az/az/news/bdu_20232026c_illr_n_korrupsiyaya_qar_mbariz_zr_tdbirlr_plan_qbul_edib (Erişim tarihi: 2.2.2024).

- Eyvazlı, E. (10.12.2022). Dünya Reytinglərində Niyə Yoxuq?- Universitetlərin Sırsız Problemləri. <https://news.unec.edu.az/xeber/100-elm/9377-dunya-reytinglerinde-niye-yoxug-universitetlerin-saysiz-problemleri-azedu-dan-ilk> (Erişim tarixi: 15.12.2023).
- Əhmədov, İ. (16.12.2022). Təhsildəki Problemlər Niyə İlbəil Artır? <https://paralel.az/az/article/444046>
- Hekayə Müzakirəsi. (27.03.2023). Bu Hekayə Azərbaycan Dilində Yazılmayıb. Kulis.az. <https://kulis.az/xeber/senet/bu-hekaye-azerbaycan-dilinde-yazilmayib-hekaye-muzakiresi-46428> (Erişim tarixi: 1.2.2024).
- Kuşdemir, O. F. Vagif Sultanlı. Türk edebiyatı eserler sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vagif-sultanli> (Erişim tarixi: 23.04.2025).
- Musalı, N. (16.02.2021). Nəvvab Təzkiyəsinin Tərcüməsi AMEA Əlyazmalar İnstitutundan Necə Oğurlandı? Bakı Xəbər. <https://aqreqator.az/az/cemiyyet/3966206> (Erişim tarixi: 18.2.2024).
- Şəmmədqızı, S. (22.04.2025). “Tərbiyəsiz” alim (Hekayə). Yurd. <https://yurd.info.az/?p=6028> (Erişim Tarixi: 15.05.2025).
- Şıxıyeva, S. (7.04.2021). Ciddi elmlə məşğul olan alimlərin təqibi. <https://www.adalet.az/mobil/214977> (Erişim tarixi: 17.2.2025).
- Şıxıyeva, S. (1.04.2021). AMEA-da plagiat qalmaqalı. Fakt Info. <https://www.faktinfo.az/news/amea-da-plagiat-qalmaqali-alimden-sert-ittihamlar> (Erişim tarixi: 21.1.2025).
- Zülfüqarlı, M. (11.12.2023). Elm sahəsində rüşvət hallarının olmasının obyektiv və subyektiv səbəbləri. Bakı Xəbər. <https://baki-xeber.com/2248-elm-sahesinde-rusvet-hallarinin-olmasinin-obyektiv-ve-subyektiv-sebebleri.html> (Erişim tarixi: 11.12.2024).
- URL 1. Əlyazmalar İnstitutunda nə baş verir? - Akademiklərin gizli savaşı. <https://qlobal.az/az/elyazmalar-institutunda-ne-bas-verir-akademiklerin-gizli-savasi> (Erişim tarixi: 3.03.2025).
- URL 2. Əlyazmalar İnstitutunda vəziyyət nə yerdədir ? <https://aknews.az/index.php?newsid=131> (Erişim tarixi: 1.03.2025).